

רבי יוסי הגלילי אומר מנין אתה אומר יִשְׁלְקוּ הַמְצָרִים
בַּמְצָרִים עֶשֶׂר מְבוֹת וְעַל הַיָּם לָקוּ הַמְשִׁים מְבוֹת .
בַּמְצָרִים מָה הוּא אֹמֵר . וַיֹּאמְרוּ הַחֲרָטְמִים אֶל פְּרָעִה
אֶצְבַּע אֱלֹהִים הוּא . וְעַל הַיָּם מָה הוּא אֹמֵר וַיֵּרָא
יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְיָ בַּמְצָרִים וַיֵּרָא

העם

ליל שמורים

ריה"ג אומר מנין אתה אומר שלקו
המצרים במצרים עשר מכות
ועל הים לקו חמשים מכות וכו'. איתא
במכילתא בשלח פ' ו' כשעלה אחרון
בני ישראל מן הים ירד ראשון שבמלרים לחוף
הים התחילו מלאכי השרת לזרוק בהם חטים
ואבני אלגזים אש וגפית וכו' וינער ה' את
מלרים כאשר שמעך את הקדירה התחתון
שלה עולה למעלה והעליון יורד למטה דבר
אחר וינער ה' את מלרים נתן להם כח
נערות כדי לקבל את הפורעניות. דבר אחר
וינער ה' את מלרים מסרם בידי מלאכים
נערים ובידי מלאכים אכזרים וכו' עכ"ל. ועוד
איתא שם וירא ישראל את מלרים מת על
שפת הים לא מהים הם אלא מהים ולא
מתים וכו' וירא ישראל את מלרים מת מיתות
משונות מיתות חמורות לפי שהביא עליהם
כמה מכות צים עכ"ל המכילתא:

והטעם שחיסרו על הים יותר מבמלרים
מפני עוונת הגדולה שאחרי
שראו מופתי ה' ונפלאותיו ואלו אח"כ בעוזה
מלח למלחמה ולהחירם למלרים וילאו בכמה
כלי מלחמה כדאיתא במדרש ובפירש"י על
פסוק דויסע מלאך האלהים ויעמוד מאחריהם
בדי לקבל חטים ובליסטראות של מלרים ע"ג
וכיון שהעיון פנים כל כך ראויים לעונשים
גדולים ומדברי ריה"ג למדנו שיסורי הים
היו עודפים על יסורי מלרים חמשה פעמים
ולריך טעם למה. ויראה לי דאיתא במדרש
משפטים על פסוק דחמשה בקר ישלם תחת
הסור ולמה בסור נטון ה' שהוא מולאו

הָעָם אֶת יְיָ וַיֵּאמְרוּ בֵּינֵי וּבְמִשָּׁה עֲבָדוּ : פְּמָה לָקוּ
בְּאֶצְבַּע עֶשֶׂר מְבוֹת . אֲמֹר מַעֲתָה בַּמְצָרִים לָקוּ עֶשֶׂר
מְבוֹת וְעַל הַיָּם לָקוּ הַמְשִׁים מְבוֹת :

רבי אליעזר אומר מנין שכל מכה ומכה שהביא הקדוש
ברוך הוא על המצרים במצרים היתה של ארבע
מכות שנאמר ישלח בם חרון אפו עברה וועם וצרה
משלחת מלאכי רעים. עברה אחת וועם שתים וצרה

שלוש

ליל שמורים

דהנה חכמי מלרים היו כופרים בהשגחה
ולדעתם המשובשת הכל צטבע והצבע היא
ראשי ד' יסודות ארמ"ע שכל פרטי היסודות
נכללות בהן ובשתי מכות הראשונות לא הודו
כלל באלצב אלהים ובמכת כנים הודו רק
במקלה וזה שאמרו אלצב אלהים הוא כוונתם
שכמו שהאלצב הוא חלק חמישית מהיד כמו
כן יש איהו הבגה ג"כ אבל העיקר הוא ד'
יסודות העצמים וההשגחה היא כחלק חמישית
ועתה על הים נהצרכה יד הגדולה כלומר
שאין להצבע שום כח עלמותי והיא כגרון
ביד החונק וכל הנעשה בשמים ובאדן הכל
בהשגחתו וברטנו יתצדק ואפס זולתו ולכן
נעשו חמשה פעמים מאשג נעשו במלרים
כמו שביד יש חמש אלצבות והיו טעם נוסף
לדברי המדרש משפטים שהבאנו :

הפלטס הים ליבשה היו עודם חיים
כמו שאומר מתים ולא מהים ולפ"י חשבון
חמשים מכות מכוון לדברי המכילתא היבך
כשנפלו לים המטירו עליהם המלאכים חטים
וזה אינו בכלל הברד כמוכן הרי פעם אחת
ואח"כ וינער ה' את מלרים בחוף הים
כאדם שמנער את הקדירה התחתון למעלה
והעליון למטה הרי שני פעמים ואח"כ נתן
להם כח נערות לקבל את הפורעניות וזהו
שכסם הההם וירדו במולות כמו אבן הרי
שלשה פעמים ואח"כ מסרם בידי מלאכים
אכזרים וזהו שכתוב לללו כעופרת זמים
אדירים ותרגם חונקלום אישתקעו כלומר
שנשתקעו בהקרקע שתחת המים ואין זה
כמו ירדו במולות כמו אבן דאבן קל הוא
מעופרת שמקודם ירדו בתחתית הים כמו
שחתת הים וזהו לללו כעופרת זמים אדירים
כלומר בתהום שחתת המים הרי ארבעה
פעמים ואח"כ פלטס הים ליבשה ועדיין היו
חיים מתים ולא מתים הרי חמשה פעמים
ובכל פעם סבלו העשר מכות כמו שבארנו
וחמשה פעמים עשרה הרי חמשים מכות
וזה שדרש ממאי דכתיב במלרים את הים
הגדולה ובמלרים אלצב אלהים היא הגם
שבמלרים כתיב ג"כ יד הנה יד ה' הויה במקנך
וכן כי עתה שלחתי את ידי אף מפני שעל הים
נאמר יד הגדולה וביאור הדברים כן הוא

שְׁלֹשׁ מִשְׁלַחַת מִלְאָכֵי רָעִים אֲרַבַּע . אֲמֹר מַעַתָּה
בְּמִצְרַיִם לָקָו אֲרַבָּעִים מִבֹּת וְעַד הַיּוֹם לָקָו מְאֵתָם
מִבֹּת :

רַבִּי עֲקִיבָא אָמַר מִנֵּן שְׁפָר מִבָּה וּמִבָּה שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ
בְּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם הַיְוָתָה שֶׁל חַמֵּשׁ
מִבֹּת . שְׁנָאמַר יִשְׁלַח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ עֲבָרָה וְזַעַם וְצָרָה
מִשְׁלַחַת מִלְאָכֵי רָעִים . חֲרוֹן אַפּוֹ אַחַת . עֲבָרָה שְׁתַּיִם .

וּזַעַם

ליל שמורים

וַיֵּשֶׁב לְהוֹסִיף בֹּזֵה דַלּוּלֵי לְשִׁיעִיתִיהוּ דַבְרֵי פ
הַעֲרַל פְּלִיגֵי ר"א ור"ע דר"א ס"ל
דַבְרָה תּוֹרָה כְּלָשׁוֹן בְּנֵי אָדָם ור"ע לא ס"ל כן
ע"כ ולכן ר"א לא דריש חרון אפו על פרטי
העוֹשִׂין כְּלָשׁוֹן בְּנֵי אָדָם שֶׁמְעוֹרֵר הַכֶּעָס
וְחָח"כ פּוֹרֵעַ הַעוֹשִׂין ור"ע דלא ס"ל כן מוֹנֵה
גַם חֲרוֹן אַפּוֹ בַּהֲמִין . עוֹד י"ל דְּפִלְגֵי
בְּפִלּוּגְתָא דר' יאֶשְׁיָה ור' יוֹנָתָן בְּרִישׁ הַגְּדֻלָּה
אִי דוֹרְשִׁין תְּחִלָּתָא אִם לֹא דר"ע סָבַר דוֹרְשִׁין
תְּחִלָּתָא ור"א ס"ל דְּאִין דוֹרְשִׁין תְּחִלָּתָא עוֹד
י"ל דר"א ס"ל מִדְּכַתִּיב יִשְׁלַח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ
עַבְרָה וּזַעַם וְלֹא כְּתִיב וַעֲבָרָה ש"מ דַּעֲבָרָה
הוּא תְּחִלָּתָא הַעוֹשֵׂה וְחַוּוֹ פִּירְוּבָא דַחֲרוֹן אַפּוֹ
וּר"ע לֹא חָס בֹּזֵה דַכְּמָה פְּעֻמִּים מֵלִינוּ כִּיּוֹלָא
בִּזְמַן שֶׁסָּ חָס וַיִּפֹּת בְּזוֹקָה בְּכֶסֶף וּבֹזֵה
הַאֲמָנָס יֵשׁ לְהַבִּין יְהִי הַמָּה הֶאֱרַבַּע מִבֹּת
שֶׁכָּל מַכָּה וּמַכָּה לְדַבְרֵי ר"א וְחַמֵּשׁ מִבֹּת
לְדַבְרֵי ר"ע וּבִמְאִי פְּלִיגֵי . וְהַלְלַע"ד דְּהִנֵּה
אִיתָא בְּמִדְרַשׁ שְׁמוֹת פ"י רִיב"ל אֲמַר כָּל
מַכָּה וּמַכָּה שֶׁהִיתָה בָּהֶּה עַל הַמִּלְאָכִים בְּמִלְאָכִים
הִיָּה הַדָּבָר מִמַּשְׁמַשׁ וְכֹחַ עֵמָה שְׁכֹאֲמַר הִנֵּה
אֲכִי מוֹגֵף הִנֵּה זֶה הַדָּבָר כְּמָה דְאִמְרַת הִנֵּה
יָד ה' הוּיָה בְּמִקְנֵךְ עַכ"ל וּפְל"ג הִיָּה כָּל
בְּכָל מַכָּה שֶׁהִי מִכּוֹת דָּם וְדָבָר לְפָרְדַּע וְדָבָר
וְכֵן כּוֹלֵס וּבְמַכַּת דָּבָר עֲלָמוּ ל"ג ג"כ שֶׁהִיָּה
הַדָּבָר עֵמָה וּבַע"כ ל"ל שֶׁהִיתָה מִן מִנְפֵה
אֲחֵרָת מַמְכַת דָּבָר שֶׁהִיָּה בְּכָל מַכָּה וּמַכָּה
דְּאֲל"כ בְּמָה נַחֲשָׁדָה מַכָּה דָּבָר לְמַכָּה בַּפ"ע

ע"כ

וְזַעַם שְׁלֹשׁ . וְצָרָה אֲרַבַּע . מִשְׁלַחַת מִלְאָכֵי רָעִים
חַמֵּשׁ . אֲמֹר מַעַתָּה בְּמִצְרַיִם לָקָו חַמֵּשִׁים מִבֹּת וְעַד
הַיּוֹם לָקָו חַמֵּשִׁים וּמְאֵתָם מִבֹּת :

בְּמָה מַעֲלֹת טוֹבוֹת לְמָקוֹם עָלִינוּ : אֲרֹו הוֹצִיאָנוּ
בְּמִצְרַיִם וְלֹא עָשָׂה בָּהֶם שְׁפָטִים דִּינֵנו : אֲרֹו עָשָׂה

בהם

ליל שמורים

עֲבָר וְדַלּוּלֵי הַאֲמָנָה הֵן מוֹה שְׁעִדִין לֹא בֹא
רַק שְׁאֵנוּ מֵאֲמִינִים שְׂכָן יִהְיֶה כְּמוֹ אֲמוֹנַת
הַגְּאוּלָּה לַעֲתִיד וְחַיִּית הַמַּתִּים וְעוֹה"ב וְכִיּוֹלָא
בְּאֵלֵינוּ אֲבָל וַיִּלִּיב הוּא רַק עַל הַדָּבָר שֶׁכָּבַר
עֲבָר וְלִכֵּן בְּחִלוּס כְּבֹדְכֵלְנָר שֶׁכָּח הַחִלוּס
וְדִינָל הַגִּיד לוֹ הַחִלוּס וְהַפְתָּרוֹן אֲמַר לוֹ
בֹּזֵה"ל וַיִּלִּיב חֲלָמָא וְהַיּוֹמִין פְּשָׁרֵה כְּלוּמַר
כְּמוֹ שֶׁהַחִלוּס שֶׁהִגְדִּי לָךְ הוּא אֲמַת שֶׁהִי
עַתָּה מוֹכֶרֶת מִה שְׁחָלַס לָךְ כְּמוֹ כֵּן חֲאֲמִין
שְׂגַם פְּתָרוֹן הַחִלוּס הוּא כְּמוֹ שְׁאֵנִי אֲמַר
וְלִכֵּן אֲנוּ אֲמַרְמִים בְּשַׁחֲרִית אֲמַת וַיִּלִּיב וּבַעֲרִבִית
אֲמַת וְאֲמוֹנָה דְשַׁחֲרִית מִרְמוֹת עַל גְּאוּלָּת
מִלְרִים וְעַרְבִית הוּא אֲמַת וְאֲמוֹנָה שְׁנֵאֲמִין
בְּהַקְבָּ"ה וְלִכֵּן אֲמַרְו חו"ל בַּפ"ק דְּזִכְרוֹת
כָּל שְׁלָא אֲמַר אֲמַת וַיִּלִּיב שַׁחֲרִית וְאֲמַת
וְאֲמוֹנָה עַרְבִית לֹא יִלָּא י"ח וְנִמְלָא שׁוֹיִלִּיב
קִאִי עַל גְּאוּלָּת מִלְרִים . וְנִבְּוִן הוּא מְשׁוֹרֵשׁ
כֵּן לְבוֹן מִכּוֹן שֶׁהוּא יְכוֹד קִיִּים כְּמוֹ וְכֹסֵף
דוֹד יִהְיֶה נִכּוֹן לִפְנֵי ה' עַד עוֹלָם וְהִנֵּה
הַקְבָּ"ה הַבְּעִית לָנוּ שִׁיגָל אֲחֵתוֹ מִמִּלְרִים
וְקִיִּים דָּבָרוּ וְגֵאל אֲחֵתוֹ וְכֹה הִיָּה דִי לְקִיִּים
דָּבָרוּ אֲלֵא שִׁתְּרוּן עֵשָׂה לָנוּ בְּחַסְדוֹ הַגְּאוּלָּה
תְּהִיָּה עַל יְכוֹד נִכּוֹן בֹּזֵה שְׁעֵשָׂה בְּהַמִּלְרִים
שְׁפָטִים כְּדִי שְׁלָא יִתְעוֹרְרוּ בְּמִשְׁךְ הַעַת לְקַחַת
אֲחֵתוֹ עוֹד הַפְּעַם לַעֲבָדִים וְחַוּוֹ שְׁאֲמַר בְּעַל
הַהִגְדָּה כְּמָה מַעֲלֹת טוֹבוֹת לְמָקוֹם עָלִינוּ
כְּלוּמַר יִהְיֶהוֹת שְׁעֵשָׂה לָנוּ דְאֵלֵינוּ הוֹצִיאָנוּ
מִמִּלְרִים לְקִיִּים דָּבָרוּ וְלֹא עֵשָׂה בָּהֶם שְׁפָטִים
דִּימֵנו לַעֲטִין הַגְּאוּלָּה אֲלֵא שִׁתְּרוּן עֵשָׂה כְּדִי
שֶׁהַגְּאוּלָּה תְּהִיָּה עַל יְכוֹד נִכּוֹן וְקִיִּים הַהִפְרַשׁ
בֵּין לְיָן לְקִיִּים דְּנִכּוֹן הוּא ג"כ עַד עוֹלָם
אֲמַנָּס

ע"כ ולפ"ו כל מכה ומוכה נגעה גם בשב
של מלרים ונתוסף עוד מכה אחת ור"ע
כעצמיה דס"ל גם במדרש פי"א שהמכות
בחי עליהם מלמעלה ע"ש כלומר שפגע
הקודם כבר של מלרים ואח"כ ירדו למטה :

וּבְמִלְרָא בַּפִּי חֲשׁוֹן זֶה כִּיּוֹן שֶׁעַל הַיּוֹם
הִיָּה חֲמֵשֶׁה פְּעֻמִּים מִבְּמִלְרִים
בַּח"ט לָקָו לר"א בְּמִלְרִים אֲרַבְּעִים מִבֹּת וְעַל
הַיּוֹם מֵאֲחֵים מִבֹּת וְלר"ע בְּמִלְרִים חֲמֵשִׁים
וְעַל הַיּוֹם חֲמֵשִׁים וּמֵאֲחֵים וְחַוּוֹ ג"כ ע"פ
הַבִּיאָרוֹ שֶׁבְּאֲרַטוֹ שֶׁעַל הַיּוֹם לָקָו בְּכָל הַעֲשָׂר
מִבֹּת וְכְמוֹ שֶׁכָּל מַכָּה בְּמִלְרִים הִיָּה שֶׁל
אֲרַבַּע אוֹ שֶׁל חֲמֵשׁ כְּמוֹ כֵּן עַל הַיּוֹם כְּמוֹכֵן
דְּבִין שֶׁהִיָּה חַיִּים גַּם אַחֲרֵי שְׁפָלְטָם הַיּוֹם
לִבְעֵה הַיּוֹם רַבְּעִים גַּם לְמֵאִים וְכֵן מַכָּה דָּבָר
יִמְנַפֵּה מִפְּנֵי הַשַּׁחֲתָה הַאֲחִירִים וְכֵן חַוּוֹ
וּמִלְחָמָה מֵהַמִּלְאָכִים כַּמ"ט :

בְּמָה מַעֲלֹת טוֹבוֹת לְמָקוֹם עָלִינוּ
לְהַבִּין הַדְּבָרִים ג"ל שֶׁהֵם מֵאֲחֵדִים
עַם מוֹה שְׁאֵנוּ אֲמַרְמִים בְּכָל יוֹם אַחַר ק"ט
אֲמַת וַיִּלִּיב וְנִכּוֹן וְקִיִּים וְכִיָּי שֶׁסָּ יֵשׁ מִן
וַיִּצִיב עַד וַיִּפֹּת ט"ו תִּיבּוֹת וּבְכֹאֵן יֵשׁ ט"ו
מַעֲלֹת אֲלֵא שֶׁכָּל יוֹם אֲמַרְמִים בְּרַמְנוּ וְכִלִּיל
שֶׁהֵם מִפְּרָשִׁים הַדְּבָרִים דְּבִאֲמַת יֵשׁ לְהַתְּכוֹן
עַל רִיבּוֹ הַבְּבוֹת שֶׁבְּאֲמַת וַיִּלִּיב וְגַם הִרִי
אֲמַת וַיִּלִּיב וְנִכּוֹן וְקִיִּים כּוֹלֵס לְשׁוֹן אֲמַת הֵם
יְכֵן וְאֵלֵכוּ וְחִבִּיב וְנַחֲמֵד וְנַעֲמִים הֵלֵא דָּבָר
אֲחֵד הוּא וְלִכֵּן יֵשׁ לְבַאֵר כָּל זֶה וְדַע כִּי
וַיִּצִיב הוּא תְּרַגְּמוֹ שֶׁל אֲמַת אֲךָ יֵשׁ הַפְּרַשׁ
בְּיַהֲיָה דְאֲמַת י"ל בְּשֵׁנֵי פְּטִים הֵן מוֹה שֶׁכָּבַר
ע"כ

בָּהֶם שִׁפְטִים וְלֹא עֲשֵׂה בְּאֵלֵיהֶם דִּינִי : אֵלֹהֵי עֲשֵׂה
בְּאֵלֵיהֶם וְלֹא הֲרַג אֶת בְּכוֹרֵיהֶם דִּינִי : אֵלֹהֵי הֲרַג אֶת
בְּכוֹרֵיהֶם וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת מְמוֹנָם דִּינִי : אֵלֹהֵי נָתַן לָנוּ

את

ליל שמורים

אמנם באמצע הזמן זיכולה שהפסוק כמו מלכות בית דוד שהוא נכון עד עולם אבל עתה הוא בטלה עד כי יבא שילה וקיים הוא דבר שאין לו הפסק כלל כמו שעל הצורא יתברך אומרים חי וקיים וכן עשה הקב"ה במלרים שלא תהיה להם תקומה בשום זמן וזה שעשה באליהם שעקר כח השר שלהם מלמעלה וזהו שאומר אלו עשׂו בהם שפטים ולא עשה באלהיהם דיינו. וישר תואר ישר מילנו עליו יתברך כדכתיב לדיק וישר הוא ואיחא בספרי פ' האזינו לדיק וישר הוא שהוא מתנהג בשרות עם כל באי העולם עכ"ל לדיק הוא מי שעושה כדיו וישר הוא על לפני מבוה"ד ולכן דרשינן מקרא דועשית הישר והטוב על דינא דבר מלרא וכן האבות נקראו ישרים [מה' עכו"ם כ"ה] שנקראו עם כולם לפני משה"ד שאפילו מי שעשה להם רעה גמלו להם טובות ולכן נתקרא בלעם הרשע בהם ואמר תמות נפשי מות ישרים שהוא היה ההיפך שמי שלא עשה לו שום רעה בקש לקלל ולעקור. והנה במכת בכורות לכאורה יש לבכורי מלרים להררי על ייה שלקו הם ויהר נכל המלרים והתשובה לזה שגו לבד שמדת הדיו נותנת מן אלף גס ע"פ מדה ישרים הימה בהכרח להיות כך דכיון שהמלרים עבדו לטלה ראש המולות ובמכת בכורות לקחו מוסר שאין ממש בצכור המולות ואין לך ישר מזה לעקור עשות עבודת כוכבים ומולות ועוד דהכל מודים שהכלית הבריאה הוא לעבוד לה' יתברך ושכט לוי נתקרב לעבודה ה' כמפורש בקרא והלויס נלקחו תחת הבכורים כדכתיב ואקח את הלויס תחת כל בכור צבני ישראל והם נתקדשו בכיבת מכת

את ממונם ולא קרע לנו את הים דינו : אלו קרע לנו את הים ולא העבירנו בתוכו בחרבה דינו : אלו העבירנו בתוכו בחרבה ולא שקע צרינו בתוכו דינו : אלו שקע

דינו

ליל שמורים

יושב לפניו והיה חביב עליו עד לאחת כמו עד מאד כמ"ס התוס' שם וכן הני באבות פ"ה חביב אדם וכו' חיבה יתירה נודעת לו וכו' והנה קריעת י"ם לא היה הכרח דכמה דרכים לפני ית' להילס אלף שהקב"ה עשה כן כדי להראות אהבתו לישראל כמו שאנו אומרים המעביר בניו בין גזרי ים סוף בלתי דמפני אהבתו לישראל כאהבת אב לכן לכן העבירם בין גזרי ים סוף ואף גס בשקיע להם את הים היה די שילכו המים ואף אם היה לחלוחית מים היה זיכלהם לעצור אך להראות להם חיבה יתירה עשה שם יבשה ממש בנטיעת אילנות וריחות טיבחה כמבואר במדרשים ונגד זה אנו אומרים זאהוב וחביב וזהו שאומר בעל ההגדה אלו נתן לנו את ממונם ולא קרע לנו את הים הילינו באופן אחר דיינו ואף אלו קרע לנו את הים ולא העבירנו בהרוב בחרבה ממש כניבשה וכל טוב דיינו. ונחמד הנה שם חמדה הוציא על ההאזה היותר גדולה כמו לא סחמוד בית רעך וגו' דידוע שכל מה שתי האדם נחמטטה תאוותו וכל מה שביד אחרים התאוה גדולה עד מאד וכן כתיב בדניאל [י"ח] ועל חמדת נשים וגו' שזה התאוה היותר גדולה בין ההמון וכן כסף ייבש שכל העולם להוטים אחר זה כתיב לא תחמד כסף וזהו עליהם וגו' וזהו בדרך הילוף אמנם בדרך התורה ג"כ יש שם זה יחיא עלם הוראתו הקדושה שנקראה כלי חמדה כדתם באבות וכן כתיב הנחמדים וזהו זמפו רב ומהו המין נקרא דניאל איש חמדות מפני חמדתו הגדולה ובמדרש בדניאל פ"ג איחא בענין ניה שאמר ונחמד

צְרִינוּ בְּתוֹכוֹ וְלֹא סִפְק צְרַפְנוּ בְּמִדְבַּר אֲרָבָעִים שָׁנָה
דִּינוּ : אֵלֶּיךָ סִפְק צְרַפְנוּ בְּמִדְבַּר אֲרָבָעִים שָׁנָה וְלֹא
הָאֵבִילְנוּ אֶת הַמֶּן דִּינוּ : אֵלֶּיךָ הָאֵבִילְנוּ אֶת הַמֶּן וְלֹא נָתַן

לָנו

ליל שמורים

התורה על מהיקותו של מן יטעמו כלפחות
בדבם ועל שומנו והיה טעמו כטעם לגד
השמן וגם השליו היה שמן מאד כדאיתא
ביומא דף ע"ט ג' וגם נוי הכהן היו
פזוקים כדאיתא במדרש תהלים על פסוק
ה' רועי ע"ט וזהו שאנו אומרים געים
נדכהיב הכך יפה דודי אף געים שהרי אם
לא היה מזין אותנו רק לפי הכרח הגוף ג"כ
היה די אצל לגדל חמדיו ית' נתן לנו גם
לנעימות היחך וזהו שאמר בעל ההגדה אלו
שקע צרינו בתוכו ולא ספק צרבנו
במדבר ארבעים שנה דיינו . ור"ל אלו
לא היה מותן לנו רק לחם הכבדתי ג"כ
דיינו אך הוא ית' ספק לרכנו די סופוקו
בכל מה שספה יכול לדבר שבמן היו טועמין
כל המינים כידוע במדרש . ונורא הגה יכירה
המן היה ענין מזהיל שארבעים שנה ירד
יוס יוס לחם מן השמים וזה לא היה הכרח
לסופוקו של ישראל כי הקב"ה היה ביכולתו
לאות להם לזרוע ולקלור ולנעוע אילנות ואף
שהמדבר הוא לא מקום זרע מ"מ היפלא
מה' כל דבר ועוד שכבר כתבו התוס' בחולין
דף פ"ח ד"ה אלא דבזמן שהיו ישראל
במדבר היו זורעין בו ומלמיה עכ"ל וא"כ
למה לו ית' בנס גדול כזה צירידת המן .
האמנם התורה עלמה הודיעתנו הטעם דכתיב
למען אכסנו הילך התורתי אם לא כי המן
היה מגיד להם דברים נעלמים כדאיתא שם
ביומא הניא ר"י אומר כשם שהנביא היה
מגיד להם לישראל מה שבחורין ומה שבסדקין
כך המן ועוד אמרין שם דף ע"ו תניא איסי
בן יהודה אומר מן שירד להם לישראל היה
מתגבר ועולם עד שראין אותו כל מלכי
מזרח ומערב ובמדרש שמות פי"ב ה' אומר

לָנו אֶת הַשֶּׁבֶת דִּינוּ : אֵלֶּיךָ נָתַן לָנו אֶת הַשֶּׁבֶת וְלֹא יִקְרְבָנוּ

לפני

ליל שמורים

מאדירים שנו יתבדך ע"י קדושת התורה
וזכו שאומרים בתפלות שבת ויו"ט ישראל
מקדשי שמך וזהו שאמרו בהשירה מי כמוכה
באלים ה' מי כמוכה נאדר בקדש לפי שאמרו
מקודם לללו כעופרת במים אדירים ולדברי
חז"ל קאי אדירים על המלרים לזה אמרו מי
כמוכה באלים שאתה הוא הבעל כח היחיד
ומי כמוכה נאדר בקדש שהמלרים החזיקו
עצמם לאדירים ע"י כחות הטומאה
מהחטוטים והמכשפים ואתה אדירותך בקדש
ע"י התורה הקדושה וע"י עם קדוש . והנה
קודם שנלטנו על כלל התורה בהר סיני
נלטנו על השבת במרה והמן לא ירד בשבת
כמבואר בנ"ב בשלח ויש להבין למה נלטנו
על השבת קודם שנלטנו על כל התורה
כולה בהר סיני ונ"ל שזה כדי להראות
אהבתו הגדולה לנו דהנה אנו אומרים ולא
נתתו ה' אלהינו וכו' ולא הנחלתו וכו' כי
לישראל עמך נתתו באהבה וכו' . ויש להבין
למה אין אומרים כן על שארי מצוות האמנם
דבכל המצוות שרובם הם זכר לי"מ אין מן
התימא מה שלא ניתנו רק לישראל כי הם
יאלו ממלרים אבל השבת שהוא זכר למעשה
בראשית הלא כל העולם כלולים בזה והיה
נכון לנות כל העולם לשמור את השבת
אלא משום שבשבת נחטט הקב"ה כמו
שאלו אומרים לאל אשר שבת מכל המעשים
ציוס השביעי נתעלה ויש על כהא כבודו
לא נתנה רק לישראל ולכן נקראת שבת
מתנה טובה מפני שכולם ראויים לזה ועכ"ל
לא נתנה רק לנו מזה מוכח גודל האהבה
שרק לנו נתן מתנה זו וזהו שאומרים ולא
נתתו ה' אלהינו לגויי הארצות אף שכולם
ראויים למנוה זו לפי הטעם מהמנוה אלא
לישראל עמך נתתו באהבה כלומר מפני
אהבה יתירה ולכן כדי להראות אהבתם
היכף כשילאו ממלרים נתן להם את השבת

לפני ה' סיני דינו : אלו קרבנו לפני ה' סיני ולא נתן לנו את התורה דינו : אלו נתן לנו את התורה ולא

הבניסנו

ליל שמורים

וזוהו כוונה בעל ההגדה אלו נתן לנו את השבת ולא קרבנו לפני ה' סיני דיינו. ואין הכוונה שלא היה נותן לנו את התורה ח"ו אלא דה"פ דהנה עשרת הדברות פנים בפנים דבר ה' עמנו וכל התורה כולה היה משה רבינו שומע מפי הגבורה ולמדה לנו כדכתיב קרב אתה ושמע אה כל אשר יאמר ה' אלהינו ואת הדבר אלינו וגו' ושמענו ועשינו ובאופן זה הייתה נתינת שבת צמרה וזהו שאומר אלו נתן לנו את השבת ולא קרבנו לפני ה' סיני לשמוע עשרת הדברות פנים בפנים מפיו והבדך אלא כשבת וככל התורה שהיה מגיד למשה ומשה הגיד לנו ג"כ דיינו ולא שמרנו בהבטחה רנה לרוממנו למעלה הנבואה הגדולה במדרגת פנים בפנים. וכנגד תורה שבע"פ אמר אדו קרבנו לפני ה' סיני ולא נתן לנו את התורה והיינו תורה שבע"פ ואין הכוונה שלא היה נותן כלל דהלילה לומר כן אלא דה"פ דהנה צ"מ ד' נ"ט איתא במחלוקת ר"א ור"י שיטתה בת קול ואמרה הלכה כר"א עמד ר"י על רגליו ואמר לא בשמים היא שכבר ניתנה תורה מהר סיני ואין לנו משגיחין צבת קול שכבר כתבת אחרי רבים להטות עכ"ל הגמ' ונמצא שהכרעת הדינים נתן לנו הקב"ה בארץ ולא בשמים וזהו שאומר אלו קרבנו לפני ה' סיני ולא נתן לנו את התורה שמהא הכרעת ההלכה בידינו אלא הניחה בשמים ע"י נבואה או בת קול ג"כ דיינו אלא שמרנו בהבטחה נוסר לנו תורתה שמהא ההכרעה בידינו להורות כדן תורה ע"פ המדות שהתורה נדרשת בהן וע"י הכרעת הרבים וזהו בדרשו חז"ל אנכי אנו נפשי כתבות יבית שמסרתי א"ע בהכרעת ההלכה לישראל. ושוב שנתן

לנו אה"ק שנקראת ארץ טובה כדכתיב כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה וזהו שאומר בעל ההגדה אלו נתן לנו את התורה ולא הבניסנו לא"י דיינו ואין הכוונה שלא היינו נכנסים כלל לא"י שהרי כבר הבטיח להאבות לתת לנו אלא דה"פ דהנה אחר חטא העגל כתיב ושלחתי לפניך מלאך ומשה רבינו אמר לו יה' אם אין פניך הולכים אל העלנו מזה והשיבו עש"י גם את הדבר הזה אשר דברה אעשה והכוונה שמה רבינו ראה שהוא יתברך יכניס אותנו לא"י שלא בהסתד פנים ע"י מלאך וכן היה ולכן בכל ס' יהושע כתיב ויאמר ה' אל יהושע וידבר ה' אל יהושע שלא מלינו כן בכל נביא וחזוה ותיקף אחרי מות יהושע הייתה הנבואה ע"י מלאך או ע"י אורים ותומים כדכתיב בריש ספר שפטים ויהי אחרי מות יהושע וישאלו בני"י בה' כלומר באו"מ וכן כתיב ויעל מלאך ה' מן הגלגל ואף שמואל שהיה גדול בנבואה עד למעלה ובו כתיב ויאמר ה' אל שמואל הייתה ע"י חפלה או שלא פנים בפנים כדמוכח ממה שסבר שעלי קרא אותו משא"כ יהושע דבר ה' עמו פנים בפנים [ורק לא פה אל פה כמשה] וזהו הכל מהפלת משה וזהו שאומר אלו נתן לנו את התורה ולא הכניסנו לא"י בעלמו אלא ע"י מלאך דיינו והוא יתברך מרוב אהבה וע"י בקשת משה רבינו הכניסנו בעלמו לא"י. ויפה זה בנין בהמ"ק שזהו עיקר הויפי של ישראל כדדרשין בסוף תענית ביום חתונתו זה מתן תורה וביום שמחת לבו זה בנין בהמ"ק וכתיב בהריה הקך יפה רעיתי וגו' וכן דרשו חז"ל על קרא דמה יפו פעמך כעגלים בת רביב דקאי על עליה רגלים לבהמ"ק וזהו שאומר בעל ההגדה אלו הבניסנו לא"י ולא בנה לנו

הבניסנו לארץ ישראל דינו : אלו הבניסנו לארץ ישראל ולא בנה לנו את בית הבחירה דינו :

על אחת כמה וכמה טובה כפולה ומכפלת למקום עלינו . שהוציאנו ממצרים . ועשה בהם שפטים . ועשה בארציהם . והרג את בכוריהם . ונתן לנו את מוונם . וקרע לנו את הים . והעבירנו בתוכו בחרבה . ושקע צרינו בתוכו . וספק צרפנו במדבר ארבעים שנה . והאכילנו את המן . ונתן לנו את השבת . וקרבנו לפני ה' סיני . ונתן לנו את התורה . והבניסנו לארץ

ישראל

ליל שמורים

לנו את בית הבחירה דיינו ואין הכוונה שלא היה נבנה בהמ"ק כלל אלא דה"פ דאיחא בפסיקתא וזילקוט מלכים סי' ו' והבית בהבנותו אבן שלמה מהע נבנה והבית נבנה אין כתיב כאן אלא בהבנותו מאלהי היתה המלאכה נבנית ופורחת ועולה עכ"ל זר"ל מן השמים שיעשו לבנות וזהו שאמרו בהשירה מקדש ה' כוננו ידיך כלומר שכבודו יה' מן השמים בגאון ולא מעשה ידי אדם וזהו שאומר אלו הכניסנו בעלמו לא"י ולא בנה לנו בעלמו את בית הבחירה דיינו והוא יתברך לא עשה כן ובנה מעלמו כביכול והכל מרוב אהבתו אלינו :

וברך

הדברים בחושב ט"ו מעלות שעשה לנו לבד עלם יל"מ עד בנין בהמ"ק בלא היה מחויב לנו לעשות אלא שמאהבה הגדולה עשה לנו את כל הכבוד הזה ולכן איתנו חייבים להודות ולהלל לשמו הגדול בכל עת ובכל שעה ובכל יום ואומרים זה ג"כ אחר יל"מ שבק"ש אך שאומרים זה ברמז יבלייל פסח מפרשים הענין באר היטב ומהספר ע"י ג"ל שהוא ע"פ מה דאמרינן במנחות דף כ"ט דרש ר"י בר' אילעאי כי ביה ה' ניר עולמים שהעו"ל נברא בה"י ועו"ב

הוא

יִשְׂרָאֵל . וּבְנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַבְּחִירָה . לְכַפֵּר עַל פְּדֵי עוֹנוֹתֵינוּ :

רַבֵּן גַּמְלִיאֵל הָיָה אוֹמֵר כֹּל שְׁלֹא אָמַר שְׂרָשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ בַּפֶּסַח . לֹא יֵצֵא יְדֵי חוּבָתוֹ . וְאֵלּוּ הֵן . פֶּסַח . מִצֵּה וּמְרוֹר :

פֶּסַח שֶׁהָיוּ אֲבוֹתֵינוּ אוֹכְלִים בְּזֶמַן שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ בָּהֶם עַל שׁוֹם מָה . עַל שׁוֹם שְׁפִסַּח הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל בֵּיתוֹ אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם שְׁנֵאמַר וְאִמְרַתֶּם זִבַּח פֶּסַח הוּא לַיהוָה אֲשֶׁר עַל בֵּיתוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנִפְּלוֹ אֶת מִצְרַיִם וְאֶת בֵּיתֵנוּ הִצִּיל וַיִּקַּד הָעַם וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ :

מִצֵּה

ליל שמורים

היא הקרבנות המכפר על כל עוונותינו ומה נחבר שכל המעלות הם רק לטובתנו ומאהבתנו כמ"ט :

ר"ג היה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא י"ח וכו' הרבה יש לתמוה בזה דהיכן מנינו בשעת עשיית המזוה שיהיה הכרח להגיד הטעם בשעת עשיית המזוה ואפילו למאן דכ"ל מלות לריכות כוונה אינו אלא כוונה בלב . ונראה שרבותינו צעלי תוס' והר"ן הוקשה דבר זה ולכן כתבו תוס' ו"ל בדף קט"ז ד"ה ואמרתם זבח פסח הוא פי' באמירה שצריך לומר פסח זה שאנו אוכלין ואיתקם מנה ומרור לפסח ו"ל נמי מנה זו מרור זה עכ"ל ולא זכיתי להבין דבריהם הקדושים דאנו על אכילת הפסח כתיב ה"י קרא והני על שאלת הבטח כתיב והיה כי יאמרו אליכם בניכם וגו' ואמרתם זבח פסח הוא וגו' ולדבריהם נוכרח לומר כל התשובות שעל שאלת הבטח והר"ן כתב ו"ל לא יצא י"ח כראוי אבל לא יצא י"ח כלל לא קאמר עכ"ל ואינו מובן כלל למה לא יצא ידי חובתי כראוי :

מנה

אוחז בידו המלה ומראה אותה למסובין

מִצֵּה זוּ שְׂאֵנוּ אוֹכְלִים עַל שׁוֹם מָה . עַל שׁוֹם שְׁלֹא הִסְפִּיק בְּצַקְּם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחֲמִיץ עַד שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם מִלֶּדֶ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְגַאֲלָם שְׁנֵאמַר וַיֹּאפֶוּ אֶת הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוֹצִיאֻוּ מִבְּצֻרִים עֲגוֹת

מצות

ליל שמורים

מִצֵּה זוּ שְׂאֵנוּ אוֹכְלִין עַל שׁוֹם מָה עַל שׁוֹם שְׁלֹא הִסְפִּיק בְּצַקְּם וְכוּ' שְׁנֵאמַר וַיֹּאפֶוּ אֶת הַבֶּצֶק וְגו' הַקֶּסֶה הַאֲבִרְבָּנָל צִפְרוֹשׁוֹ לַחֹרֶה וְאִיךְ אִפְשֵׁר לוֹמַר כֵּן וְהִי הַמֶּלֶה שֶׁאֵכְלוּ בַמַּלְכִּים בְּלִילָה עִם הַפֶּסַח נִלְטוּ עֲלֵיהֶם מִבְּעוֹד יוֹם וְהָאֵבֶר הַבִּיחַ מִן וַיֹּאפֶוּ אֶת הַבֶּלֶק הִיחָה לְיוֹם הַמַּזְמֵרָה כְּשִׁילָחוּ מַמְלִיכִים וְהַדְבַר פְּשׁוּט שֶׁהַמֶּלֶה שֶׁאֵכְלוּ בְּלִילָה עִם הַפֶּסַח הֵינּוּ אֵלֶּךָ מִטַּעַם חוֹבַת פֶּסַח כְּעִנְיַן תּוֹדָה וְלַחֲמָה ע"ש וְבִאֲמַת בַּמִּשְׁנָה שֶׁבַּמִּשְׁנוֹת וְכֵן בִּירוּשָׁלַיִם הַגִּירָסָה מִלָּה עַל שֶׁ שֶׁנִּגְלָלוּ אֲבוֹתֵינוּ מַמְלִיכִים וְגִירָסָה שֶׁלָּנוּ הִיא גִירָסַת הַרְמַב"ס בַּהֲגָדָה שֶׁלוֹ הוּא הַל' חו"מ וְכֵן הוּא גִירָסַת הַרְא"שׁ וְכֵן הוּא בַּמִּשְׁנָה שֶׁבַּגְּמָרָה וְאִח"כ הוּגֵה שֶׁנִּאֲמַר וַיֹּאפֶוּ אֶת הַבֶּלֶק וְהוּא גִירָסַת הַרְי"ף וְעַר"ן . וַיִּרְאֶה לַעֲג"ד שֶׁשְׁנֵי הַגִּירָסָאוֹת לוֹדְקִים דִּהְיָה בְּסוּף פֶּסַחִים אֲמַר רַבָּא מִלָּה בְּזַמְנָא דְלִאֲוִרִיתָא וּמְרוֹר דְּרַבֵּן דְּכִתִּיב עַל מִלּוֹת וּמְרוֹרִים יִאֲכֹלוּהוּ בְּזֶמַן דְּאִיכָא פֶּסַח יֵשׁ מְרוֹר וּבְזֶמַן דְּלִיכָא פֶּסַח אֵין מְרוֹר אֵין מִלּוֹת וְהוּא מִלּוֹת דְּכִתִּיב בְּכָל מוֹשְׁבֹתוֹיכֶם תֹּאכְלוּ מִלּוֹת כְּדַפְרֵשׁ"י וְק"ל הֵא בְּמִלְתָּא בָּא פ"ו אֲמַרְיִן בְּכָל מוֹשְׁבֹתוֹיכֶם תֹּאכְלוּ מִלּוֹת לְמַעַן דְּלִפִּי שְׁנֵאמַר וְאִכְלַת לְפִי ה' אֱלֹהֶיךָ מִעֶשֶׂר דְּגִיךְ וְגו' הִי שֶׁהֵלָה מַע"ש לִירוּשָׁלַיִם בְּזַמַּן שִׁילָח בֵּה י"ח מִשּׁוֹם מִלָּה ק"ל בְּכָל מוֹשְׁבֹתוֹיכֶם יֵלֵךְ זֶה שְׁאִינוּ נֹאכְלִים בְּכָל מָקוֹם וּמִיָּן שֶׁלֹּא יֵלֵךְ לֹא בְּלַחַם הַפֶּעִים וְלֹא בְּשִׂירֵי מִנְחוֹת וְלֹא בְּחֵלוֹת תּוֹדָה וְלֹא בְּצִדְקֵי מִזֵּר ח"ל בְּכָל מוֹשְׁבֹתוֹיכֶם תֹּאכְלוּ מִלּוֹת יֵלֵךְ אֵלּוּ שְׁאִיִן נֹאכְלִין בְּכָל מוֹשְׁבֹתוֹיכֶם עכ"ל הַמְכִּילֵתָא וְגַם בַּגְּמָרָה אִיתָא דְּרֵשָׁא זֹו בְּדָף ל"ו לַעֲנִין בִּיבּוּרִים שְׁאִינוּ יוֹלֵךְ בֵּהֶם י"ח מִלָּה ע"ש וְא"כ מֵאִי פִּירֵךְ הַס"ס בְּקִדּוּשֵׁן מוֹשֵׁב דְּמִלָּה לְמַיָּה לִי הֵא אֲלַעֲרִיךְ לְדִרְשׁוֹת אֵלּוּ :

והנה

זה לשון הגמרא שם מושב דכתב רחמנא גבי מלה ומרור למה לי אלטרין כד"א הואיל דכתיב על מלות ומרורים יאכלוהו בזמן דאיכא פסח אין בזמן דליכא פסח לא קמ"ל ומושב הוא מה דכתיב בכל מושבותיכם תאכלו מלות כדפירש"י וק"ל הֵא בְּמִלְתָּא בָּא פ"ו אֲמַרְיִן בְּכָל מוֹשְׁבֹתוֹיכֶם תֹּאכְלוּ מִלּוֹת לְמַעַן דְּלִפִּי שְׁנֵאמַר וְאִכְלַת לְפִי ה' אֱלֹהֶיךָ מִעֶשֶׂר דְּגִיךְ וְגו' הִי שֶׁהֵלָה מַע"ש לִירוּשָׁלַיִם בְּזַמַּן שִׁילָח בֵּה י"ח מִשּׁוֹם מִלָּה ק"ל בְּכָל מוֹשְׁבֹתוֹיכֶם יֵלֵךְ זֶה שְׁאִינוּ נֹאכְלִים בְּכָל מָקוֹם וּמִיָּן שֶׁלֹּא יֵלֵךְ לֹא בְּלַחַם הַפֶּעִים וְלֹא בְּשִׂירֵי מִנְחוֹת וְלֹא בְּחֵלוֹת תּוֹדָה וְלֹא בְּצִדְקֵי מִזֵּר ח"ל בְּכָל מוֹשְׁבֹתוֹיכֶם תֹּאכְלוּ מִלּוֹת יֵלֵךְ אֵלּוּ שְׁאִיִן נֹאכְלִין בְּכָל מוֹשְׁבֹתוֹיכֶם עכ"ל הַמְכִּילֵתָא וְגַם בַּגְּמָרָה אִיתָא דְּרֵשָׁא זֹו בְּדָף ל"ו לַעֲנִין בִּיבּוּרִים שְׁאִינוּ יוֹלֵךְ בֵּהֶם י"ח מִלָּה ע"ש וְא"כ מֵאִי פִּירֵךְ הַס"ס בְּקִדּוּשֵׁן מוֹשֵׁב דְּמִלָּה לְמַיָּה לִי הֵא אֲלַעֲרִיךְ לְדִרְשׁוֹת אֵלּוּ :

ונ"ל

למה דהנה בפסחים שם פריך למה לי למילף ביבורים מבכל מושבותיכם היפוק ליה מלחם עוני יאל ביבורים שאינו נאכל אלא בשמחה ומתוך דס"ל כר"ש דהני ביבורים

מִצֹּט כִּי לֹא חָמֵץ כִּי גִרְשָׁו מִמִּצְרַיִם וְלֹא יִבְרָו
לְהַתְמַהֵמֶה וְגַם צִדָּה לֹא עִשָׂו לָהֶם :

אותו צידו המרור ומראה אותו להמסובין

מָרֹר זֶה יִשְׁאַנּוּ אוֹכְרִים עַל שׁוּם מָה . עַל שׁוּם יִשְׁמְרֻו
הַמִּצְרַיִם אֵת הַיַּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם שְׁנֵאמַר וַיִּמְרֻו

את

ליל שמורים

ביכורים אסורים לאון ור"ש מתיר והנה
לפ"ז חנן דקיי"ל כרבנן דר"ש דאסורין
לאון וכמ"ש הרמב"ם בפ"ג מביכורים א"כ
לא לרדך קרא דבכל מושבותיכם לביכורים
ואין להקשות על הרמב"ם בפ"ו מחמץ הל'
ח' שכתב בביכורים טעמא דבכל מושבותיכם
דהוא לשיטתו הוכרח לזה והנה ריה"ג ור"ע
נחלקו שם אם יולאין במלה של מעשר שני
דר"ע ס"ל דיולאין זו והרמב"ם פסק שם
כר"ע א"כ בע"כ דלא ס"ל לדינא דרש"א
דלחם עוני כמו אוני שהרי גם מע"ש אסור
לאון כדכתיב לא אכלתי באוני ממנו וכן
מפורש בגמרא דף ל"ח לענין חלות תודה
ורקיקי נייר דפרדך ותיפוק ליה מלחם עוני
זכו"י לא זה שאינו נאכל באיטות אלא
בשמחה ומתוך דם"ל כר"ע דאמר עני כתיב
ופירש"י דכיון שאמר ר"ע שיולאין במע"ש
הך שאסור לאון ש"מ דלא ס"ל דרש"א
דאוי אלא עני כתיב עכ"ל וכיון שהרמב"ם
פוסק כר"ע במע"ש ממילא שהוכרח לכתוב
על ביכורים דרש"א דמושבותיכם מיהו עכ"פ
למאן דס"ל דרש"א זו א"ל מושבותיכם
לביכורים וגם במע"ש דדרש"א במכילתא
בזבכל מושבותיכם למאן דס"ל דרש"א זו א"ל
מושבותיכם למע"ש וכ"ש למאן דס"ל כר"ע
דיולאין במלה של מע"ש דס"ל דמע"ש נקרא
בכל מושבותיכם משום דכשנמא פודין אותו
בכל מקום כמבואר שם בגמרא שזהו טעמו
של ר"ע ע"ש וגם מאי דדרש"א שם במכילתא
נודשא דמושבותיכם ללחם הפנים ולשירי
בערב

אֵת חַיִּיהֶם בְּעַבְדָּה קָשָׁה בְּחֶמֶר וּבְלִבָּנִים וּבְכָל עַבְדָּה
בְּשָׂרָה אֵת כָּל עַבְדֹתֶם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרְךָ :

בכל

ליל שמורים

בערב תאכלו מלות וגדרשיה לחיוב מלה
בח"ל בזמן הבית ולא למלה בזמננו :
והש"ם בפ' כל שעה בפלוגתא דר"י
ור"ש דדרש"א דף קרא למלה
בזמננו זה מפני דסתמא דהש"ס דף קט"ו
ס"ל כרבא דמלה בזמננו דאורייתא דהכי
איתא שם לא ניכרוך אינש מלה ומרור בהדי
הדדי ויכול מ"ט משום דס"ל מלה בזמננו
דאורייתא ומריר דרבנן ואתי מרור דרבנן
ומבעל מלה דאורייתא אבל רב אחא ורב
יוסף ור"ש יתמרו בפלוגתא דר"י ור"ש לענין
מלה בח"ל בזמן הבית ואין לשאול במאי
עדיף ח"ל בזמן הבית מבזמן הזה דודאי
עדיף שהרי צידו לילך לירושלים להקריב
הפסח ולפ"ז לאלו אמוראי דסברי מלה בזמננו
דרבנן פשיטא שא"ל לומר בטעמא דמלה
מפני חיוב המלה שהיה עם הפסח אלא
אפילו למאי דקיי"ל כרבא דמלה בזמננו
דאורייתא מקרא בערב תאכלו מלות ג"כ
א"ל לומר שההורה חייבה בזמננו בחיוב
מלה מפני חובת מלה שהיתה עם הפסח
בזמן הבית דאיך אפשר שיעקר המלה
תהבעל והבאים בגללה יתחייבו והרי בכל
הקרבנות שמוציאים עמהם לחם כמו תודה
ואיל נייר אמרינן במנחות דף ט"ו לחם גלל
תודה ואין תודה גלל לחם וכן בפסחי עלות
פסק ר"ש שם במשנה ד' מ"ה כצן נגס
דהכבשים מעכביס את הלחם ולא הלחם
את הכבשים וכן פסק הראב"ד בפ"ח
מתמידין הל' ט"ו ואפילו להרמב"ם שם
שפסק כר"ע מבאר שם במשנה הטעם בזה
ע"ש אבל בתורה ואיל נייר מודים :

ורבן לפ"ז מה שלותה ההורה לאכול מלה
בזמננו אינו מטעם מלה זעם הפסח
אלא מטעם שלא הספיק בנקס של אבותינו
האמר

בְּכֹל דּוֹר וָדוֹר חַיִּב אָדָם לְרַאֲוֹת אֶת עַצְמוֹ בְּאֵלֵי הוּא
יֵצֵא מִמִּצְרַיִם שְׁנַיִמָּר וְהַגְדָּה לְבָנָיו בַּיּוֹם הַהוּא
לֵאמֹר בְּעֶבֶר זֶה עָשָׂה יי לִי בְּעֵצְתִי מִמִּצְרַיִם . לֹא
אֶת אֲבוֹתֵינוּ בְּלָבָד נֶאֱלָ תְקַדּוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אֱלֹהֵי אֲפֵי

אותנו ליל שמורים

האמר כמו טעם מלות מלה נשתנה כמו
כן נשתנה טעם מלות מרור דלא כן הוא
אלא במרור נשאר הטעם כמו שהיה על
שמררו את חיי אבותינו במצרים שנאמר וכו'.
וג' להסיר עוד בזה דהנה זה ר"ג שהיה
אומר שלשה דברים אלו הוא ר"ג דיבנה
חציו של רבינו הקדוש דר"ג הזקן נכדו של
הלל הזקן כשמוציאו בש"ס קורא אותו זקן
ובימי ר"ג דיבנה נחרב הבית שהוא היה בימי
ר"א ור' יהושע תלמידי ריב"ז שהיו בעת
הזר אספסימוס על ירושלים ולכן אמר שני
מוני הטעמים האחד על זמן הבית והשני
להחר חורבן דהוא היה בשני הזמנים ולכן
שני ר"ג היה אומר וזה הלשון לא נמלא
במשנה דבינים רק באבות ובעדיות ולדברינו
ה"ש דהנה המשנה נתיסדה בימי רבי שהיה
אחר החורבן וטעם המשנה הוא על זמן
הבית לכן אומר בלשון זה ר"ג היה אומר
בעת שהבית היה על מכונו אבל אחר החורבן
גלך טעם אחר והרי"ף ז"ל כתב שני
הטעמים בדרכו לקרר אמנם הכוונה אהת
לזמן הבית והשני לזמן הזה . ולפי הדברים
שנכתבו בש"ד אפטר לומר דזה שאמר לא
לא ידי חובתו כוונתו על מלות אבילת מלה
דהנה זה ידוע שאפילו אם נאמר מלות ח"ו
כוונה מ"מ אם מתכוון שלא ללאת אינו יולא
ילכן במלה כיון דאיכא שני טעמים אם
מזוין מפורש לטעם האחר שאינו שייך באותו
זמן אפטר שאינו יולא למאן דס"ל מלות
נריכות כוונה כיון שמכוון טעם אחר לזה
הגריך ר"ג לומר מפורש הטעם כדי שלא
למעות בהכוונה ובזמן הבית היה אומר

בבב דור ודור חייב אדם לראות

א"ע באלו הוא יצא ממצרים
וכו . כבר נבחנו שטיק החיוב צלילה היה
לראות א"ע כאלו הוא יולא ממלרים ושזהו
יסוד התורה כמו שבארנו ומביא ראיה מקרא
דבעבור זה עשה ה' לי בלאתי ממלרים
ופירושא דלי הוא על כל איש ואיש בכל דור
ודור אך מפסוק זה אין הכרח דהמתעקש
יכול לומר דקאי רק על הדור היולא ממלרים
ולכן מביא פסוק אחר שמגלה על פסוק
זה וזה שאומר לא את אבותינו בלבד גאל
הקב"ה

אֶתְנוּ נֶאֱלָ עִמָּהֶם . שְׁנַיִמָּר וְאוֹתְנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן
הָבִיא אֶתְנוּ לְתֵת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאֲבוֹתֵינוּ :

ואחו הכוס בידו ויכסה המלות עד הללויה

לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חַיִּיבִים לְהוֹדוֹת לְהֵלֵל לְשַׁבַּח לְפָאֵר לְרוֹמַם
לְתַדַּר לְבָרֵךְ לְעֹלָה וּלְקַדֵּם לְמִי שְׁעָשָׂה לְאֲבוֹתֵינוּ

ולנו

ליל שמורים

הקב"ה אלא חף אותנו גאל עמהם כלומר
שבהכרח לומר דלי קאי על כל איש ואיש
בכל דור ודור הנאמר ואותנו הוליא משם למען
הביא אותנו לתת לנו את הארץ וגו' והרי באי
הארץ לא היו יולאי ממלרים שכל יולאי ממלרים מתו
במדבר ואין אומרים באי הארץ ואותנו הוליא
משם אלא ודאי דאותנו הוליא משם קאי על
כל דור ודור וממילא דקאי ג"כ על באי
הארץ . ולבד זה יש הכרח דאותנו קאי על
כל דור ודור שהרי פסוק זה הוא בואתחנן
יתחלת הפרשה היא כי ישאלך בך מחר
לאמר מה העדות והחוקים והמשפטים וגו'
יתחלת לבך עבדים היינו וגו' ואותנו הוליא
משם וגו' ויולאו ה' לעשות וגו' והשאלה
יהושבה היא על כלליות התורה והמורה וזהו
מילתא דפשיטא דזה שייך לכל איש ואיש
בכל דור ודור שהרי כולנו נכנסנו בעול
התורה והמורה כדכתיב בגנבים ולא אתחכם
לדברם אנכי כורח את הברית הזאת וגו' כי
את אשר ישנו פה וגו' יתה אשר איננו פה
גו' ונבאר בהכרח דקרא דואותנו הוליא
משם קאי על כל הדורות וממילא מגלה גם
על מקרא דבעבור זה עשה ה' לי דג"כ
קאי על כל איש ואיש בכל דור ודור וזהו
שאמר רבא בפסחים ד' ק"ח על משנה זו
דבכל דור ודור ל"ל ואותנו הוליא משם ע"ש
משום דקרא דואותנו מגלה על קרא דבעבור
זה עשה ה' לי כמ"ס :

לפיכך

אנחנו חייבים להודות להלל
לשבח לפאר וכו'. משיב כאן
לה'

וְלָנוּ אֵת כָּל הַנִּסִּים הָאֵלֵּי . הוֹצִיאָנוּ מֵעֲבָדוֹת לַחֲרֹת .
מִיַּגוֹן לְשִׁמְחָה . וּמֵאֲבֵל לְיוֹם טוֹב . וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹר גָּדוֹל .
וּבִשְׁעַבֹד לְבִיאָלָה . וְנֹאמַר לְפָנָיו שִׁירָה חֲדָשָׁה הַלְלוּתָהּ :

הללויה

ליל שמורים

כנגד הגוף והנפש שהיואל לחירות **בגוף** :
 הוא כיואל ממקום אופל למקום אור גדול :
וְנֹאמַר לְפָנָיו שִׁירָה חֲדָשָׁה הַלְלוּתָהּ .
 יש להבין לוי שירה חדשה אמרו
 וכן אחר ק"ש שאנו אומרים שירה חדשה
 שבנו גאולים וכו' לוי שירה חדשה /אמת
 דלעתיד יהיה שיר חדש בלשון זכר כמבואר
 במדרשים אבל על הים לוי שירה חדשה
 שרי . וכו' להנה עד י"מ סברי כל האומות
 דמגודל רוממותו ית' אינו משגיח על השפלים
 ובי"מ נחבדר שה' הוא האלהים בשמים
 ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד ואדרבא
 זו היא הוללתו כמאמר הפייטן במוסף יו"כ
 אשר אימתך וכו' והיא תהלתך וכו' וכן בכל
 על הסדר בהתחלה ההלל מבואר זה באמרו
 רס על כל גוים ה' כמו שיתבאר לפנינו
 ולכן נחשב זה לשירה חדשה וכן אחר ק"ש
 הכוונה על פסוק דמי כמוכה באלים שאמרנו
 קודם זה זה"פ מי כמוכה באלים ה' שאין
 בעל כח כנוף לפעול בשמים ובארץ כמו
 שראינו בנימי מלרים עם שמי כמה נאדר
 בקודם כלומר עם שקדושתך רצה למעלה
 עד שגורא תהלות אלה כמאמר הגוים רס
 על כל גוים מ"מ אלה עושה פלא וסיימו
 בה' ימלוך לעולם ועד שגולתו בכל משלה.
 ודע שיה שאלו מחלקין אה ההלל מקלמו
 קודם חכילה אצו אה"כ נחלקו בזה ב"ש
 וב"ה במנהג דפסחים ד' קמ"ו דהן התם
 עד היכן הוא אמר קודם חכילה ב"ש
 אומרים עד אס הבנים שמחה וב"ה אומרים
 עד חלמים למעינו מים יש להבין במאי פליגי
 וכו' דהן בהענין פ"ג כשגורו הענית על
 הגשמים וירדו גשמים קודם חלות לא ישלמו
 ואוכלין ושותין ואה"כ קרין הלל הגדול ובגמ'
 שס

לה' בהדרת קדש כלומר שהדרת כבוד יהיה
 מדברים שקדושה ולכרך הוא כפשוטו לומר
 ברוך אלה ה' והוא תוספת כח למעלה
 כענין רוב שמים בעורך ולעלה הוא כמו
 למעלה ובאורו שלא נדמה שיש קץ לשבחיו
 ית' וכבר נאמר מי ימלא גבורות ה' וכן
 על כל ברכה ותהלה ולקלם דע שיש
 מתרעמים על לשון זה דבתנ"ך הוא הסיפק
 כלעג וקלם ורק פעם אחת מלינו לשון זה
 לשבח ביחזקאל סי' ט"ו לקלם אתן אמנם
 בלשון הגמ' בהרבה מקומות הוא לשון שבח
 כמו בגיטין ד' ק"י דרשה משמיה דרבי
 וקלסוה וכו' דגם זה הוא מלבין חז"ל והכוונה
 שאנו מקלסים לו ית' על זה עלמו שנתן לנו
 רשות להסר בשבחיו וזהו שאומרים בברכה
 שבת לעלה ולקלם על כל דברי שירות
 ותשבחות וכו' כלומר לקלמו בעד זה עלמו
 על שרשה לנו לומר שירות ותשבחות
 לו יהבך :

הוֹצִיאָנוּ מֵעֲבָדוֹת לַחֲרֹת וכו' .
 בנחשת הרמב"ם כתוב
 מעבדות לחירות ומשעבוד לגאולה ומיגון
 לשמחה ומאבל ליום"ט ומאפלה לאור גדול
 ע"ש וכן נ"ל עיקר דמעבדות לחירות הוא
 על חירות הנפש ומשעבוד לגאולה הוא על
 חירות הגוף ומיגון לשמחה הוא כנגד שמחת
 הנפש דכשהנפש עושה רלון הבורא ית' אין
 לך שמחה גדולה מזו והסיפק הוא יגון לנפש
 כענין שנאמר והודידו עבדיך את שיבת
 עבדך אבינו ביגון שאלה יעקב ההאבל על
 יגון הנפש כפירש"י צפ' וישב ע"ש ומאבל
 ליו"ט הוא כנגד שמחת הגוף דהמשועבד
 הוא כל ימיו כבאבלות וכשיואל לחירות עושה
 יום טוב לאהבו ומאפלה לאור גדול הוא

ליל שמורים

זבחה וכבא השמש אלה הוכל ומועד לאתך
 מומרים אלה שורף ר' יהושע אומר בערב
 אלה זבחה וכבא השמש אלה הוכל ועד מהי
 אלה הוכל והולך עד מועד לאתך מומרים
 דר"א ס"ל כראב"ע דאינו נאכל אלא עד
 חלות ור' יהושע ס"ל כר"ע דנאכל כל הלילה
 ואיחא שס א"ר אבה הכל מודים כשנגאלו
 ישראל לא נגאלו אלא בערב שנאמר הוליתך
 ה' הליך מומרים לילה וכשילאו לא ילאו
 אלא ביום שנאמר מומרת הפסח ילאו בני'
 צד רמוט על מה נחלקו על שעת חפון
 רהב"ע כבר מאי חפון חפון דמלרים שהיתה
 ביוני הלילה וכתוב ואלתם הוהו בחפון
 ולכן אינו נאכל אלא עד חלות ור"ע כבר
 מאי חפון חפון דישראל שהיה ביום ולכן
 נאכל כל הלילה . והנה בהורה כתוב פי ראה
 כי בחפון יאלת מארך מלרים הרי שנתחסה
 היאלה לשבת חפון וא"כ לר"א היאלה
 העיקרית נתיחסה לחצי הלילה ולר' יהושע
 נתיחסה ליום אבל כלילה אין הפרש בין
 קודם חלות לאחר חלות וידוע דר"א שמויה
 הוא מהלמדי ב"ש ור' יהושע הוא מהלמדי
 ב"ה כדמוכת בפ"ק דיבמות דף ע"ו ע"ש
 ועוד ידוע דאפילו מהן דס"ל דנאכל כל הלילה
 מ"מ מדרבנן אינו נאכל רק עד חלות כדי
 להרחיק מן העבירה כדאמרי ריב ברכות ועוד
 זה ידוע שמורה להאריך בסיפור יו"ט כל
 מה שנוכל :

וְרַבִּי תתבאר התוספתא כיון חומר דלכן
 ס"ל לב"ש שלא לאמר בלאת ישראל
 מומרים קודם חכילה שברי לריבין לאכול
 קודם חלות ואין זה עדיין שעת חפון ולכן
 ס"ל לאמרו אחר חכילה שגורא יהיה
 אחר חלות שהרי מורה להאריך בי"מ ויראה
 מהמחא שהחכילה היתה סמוך ממש לחלות
 ואחר חלות יאמר בלאת ישראל מומרים
 שהגיע שעת חפון וזהו שאמרו ב"ש לב"ה
 וכי כבר ילאו שיזכירו יו"ט כלומר אף
 אפשר לומר בלאת ישראל מומרים קודם
 חכילה שהיא קודם חלות והרי עדיין לא
 ילאו בלא הגיע עדיין שעת חפון אבל ב"ה
 סברי

שס ד' כ"ה פריך וימא הלל הגדול מעיקרא
 ומהרלי אביי ורבא לפי שאין אומרים הלל
 הגדול אלא על נפש שבעה וכרס מלאה
 והנה רש"י ותוס' וכל הראבונים פירשו דהלל
 הגדול הוא הודו לה' וכו' הודו לאלהי האלהים
 וגו' וכן מפורש בפסחים דף קי"ח האמנם
 בירושלמי פסחים פ"ה הל' ז' יש בזה
 פלוגתא דר"ח ור"י סברי כש"ס דלין יר'
 אבא ור' סימון וריב"ל ובר קפרא אומרים
 דהלל המלרי הוה הלל הגדול ע"ש ולפ"ז י"ל
 דב"ש סברי כוותיהו דסתם הלל הוא הלל
 הגדול ואין אומרים אותו אלא על נפש
 שבעה וכרס מלאה ולכן ממעטים באמירתו
 קודם הסעודה דכולם רעבים שהרי מורה
 לאכול מנה לתיאבון וב"ה סברי כש"ס דלין
 דאין זה הלל הגדול ולכן מרבים באמירתו
 קודם הסעודה ומ"מ הולקין אותו לפי שאחר
 הלל המלרי נ"ל הלל הגדול ואם נגמור כל
 ההלל קודם הסעודה יהיה בהכרח לברך
 עליו והללך ושאר הלל הגדול באחר סגודה
 בלא ברכה ואין לומר אותו קודם הסעודה
 דאין אומרים אותו אלא על נפש שבעה
 וכרס מלאה ושלא נאמר אף מקלם הלל
 קודם הסעודה א"א מפני שכל ברכה אשר
 גאלנו וגאל ישראל א"כ בהכרח להזכיר את
 ההלל להודות ולברך ולכן חלקוהו מק"ו
 קודם הסעודה ומקלמו אה"כ ובמרדכי יש
 טעם אחר בזה ע"ש אמנם מהתוספתא
 פסחים פ"י הל' ו' מתבאר לי טעם אחר
 במתלות ב"ש וב"ה והכי איתא שס עד
 היכן הוא אומר וכו' אמרו ב"ש לב"ה וכי
 כבר ילאו שיזכירו יו"ט אמרו להם ב"ה
 אפילו הוא ממתין עד קרות הגבר הרי אלו
 לא ילאו עד שש שעות ביום היאך הוומר הו
 הגאולה ועדיין לא נגאלו עכ"ל ואין לזה
 הכנה . ונלע"ד דה"פ דבברכות ד' ט' פליגי
 ראב"ע ור"ע דראב"ע ס"ל דאין פסח נאכל
 רק עד חלות ור"ע ס"ל דנאכל כל הלילה
 ואמרינן שס והני תנאי כי הני תנאי דתניא
 שס חזנה את הפסח בערב כבא השמש
 מועד לאתך מומרים ר"א אומר בערב אלה

הַלְלוּהָ הַלְלוּ עַבְדֵי יְיָ הַלְלוּ אֶת יְשׁוּעָה יְיָ יְהִי שֵׁם יְיָ
 מְבוֹרָךְ בְּעַתָּה וְעַד עוֹלָם : מְבוֹרָךְ שְׁמִשׁ עַד
 מְבוֹאוֹ מְהֵרָה שֵׁם יְיָ : רַם עַד כָּד גּוֹיִם יְיָ עַל הַשָּׁמַיִם
 כְּבוֹדוֹ : מִי כִּי אֱלֹהֵינוּ הַמְּנַבִּיחַ לְשַׁבַּת הַמִּשְׁפָּחָה
 לְרֵאוֹת בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ : מְקִימוֹ מַעְפָּר דָּל מְאִשְׁפַּת
 יְרִים אֲבִיוֹן : לְהוֹשִׁיבֵי עִם נְדִיבִים עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ :
 מוֹשִׁיבֵי עֵקֶת תְּפִית אִם תְּפִיתָה הַלְלוּהָ :

ליל שמורים בצאת

כצרי כר"י ובר"ע דנאכל כל הלילה ומאז
 הפזן חפזן דישראל ביום וזה שאמר כי
 בחפזן יצאת הוא ביום ור"ב אין הפרש בין
 קודם חלות לאחר חלות וזה שהבינו לב"ש
 חפזו הוא ממתין עד קרות הנגב הרי א"ל
 לא ילאו עד שש שעות ביום כלומר דבילה
 אין חילוק בין קודם חלות לאחר חלות וא"כ
 טוב יותר שאמר בלאת קודם חלות כדי
 לומר עליו ברכת אשר נהללו וזוה א"ש
 דברי הרמב"ם פ"ו מזמן שפסק כר"ע אף
 שיש שלשה סתמי משניות כראב"ע ריש
 ברכות ובל"ז פסחים וס"פ חזרו מקומן ורק
 התמה דכפ"ב דמגילה אחיה כר"ע והמפרשים
 נתקבו הרבה בזה ולפמ"ש א"ב בפשיטות
 דכ"ן דב"ש ס"ל כראב"ע וכו"ה כר"ע ב"ב
 במקום ב"ה הנה נשנה ולכן פסק כר"ע :

הַלְלוּהָ הַלְלוּ עַבְדֵי יְיָ הַלְלוּ אֶת יְשׁוּעָה יְיָ יְהִי שֵׁם יְיָ
 מְבוֹרָךְ בְּעַתָּה וְעַד עוֹלָם : מְבוֹרָךְ שְׁמִשׁ עַד
 מְבוֹאוֹ מְהֵרָה שֵׁם יְיָ : רַם עַד כָּד גּוֹיִם יְיָ עַל הַשָּׁמַיִם
 כְּבוֹדוֹ : מִי כִּי אֱלֹהֵינוּ הַמְּנַבִּיחַ לְשַׁבַּת הַמִּשְׁפָּחָה
 לְרֵאוֹת בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ : מְקִימוֹ מַעְפָּר דָּל מְאִשְׁפַּת
 יְרִים אֲבִיוֹן : לְהוֹשִׁיבֵי עִם נְדִיבִים עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ :
 מוֹשִׁיבֵי עֵקֶת תְּפִית אִם תְּפִיתָה הַלְלוּהָ :

בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בֵּית יַעֲקֹב מִעַם לְעוֹ : הִוְתָה
 יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מִמִּשְׁלוֹתָיו : הַיּוֹם רָאָה
 בְּנֵים הַיִּרְדֵּן וּמִבְּ לְאַחֹר : הַהָרִים רָקְדוּ כְּאֵילִים גְּבַעוֹת
 כְּבָנֵי צֵאן : מַה לָּךְ הַיּוֹם כִּי תִגּוֹם הַיִּרְדֵּן תִּסַּב לְאַחֹר :
 הַהָרִים תִּרְקְדוּ כְּאֵילִים גְּבַעוֹת כְּבָנֵי צֵאן : מִלְּפָנֵי אֲרוֹן
 הַיְיָ אֲרֶץ מִדְּבַר אֱלֹהֵי יַעֲקֹב : תִּהְפְּכֵי תַצּוּר אָגַם מַיִם
 תִּהְיֶינָה לְמַעֲיָנוּ מַיִם :

ליל שמורים

עם נדיבי ארץ כנומר שיש להם שם בכל
 הארץ ומושיבי עקרת הבית כלומר שהשיבני
 באה"ק שהם עיקרו של בית וגרש הורים
 הנכנעים שהיו זה עד שאם הבנים נמחה
 דהארץ נקראה אם הבנים שהיא המשפחה
 כהאם המשפחה צדיקה לבנה וכל זה לא
 ישייר בטבע רק בהשגחה נפלאה ולכן
 הללויה ואימתי היתה זאת :

בצאת

בצאת ישראל מצרים שהיו מעוטים
 בכל הלכות והקב"ה פדה אותנו
 ונשא אותנו על כנפי נשרים והגדילנו למעלה
 למעלה בנתינת התורה והכניסנו לא"י ועוד
 יעיד וזה שאמר בלאת ישראל ממלרים בית
 יעקב מעם לעו יש לפרש ה"פ מאמרס ז"ל
 שבמלרים לא שנו את שמש ולשונם וזכות
 זה נהלו וזהו שאמר בלאת ישראל ממלרים
 כלומר שביניהם היו שמוטיהם שם ישראל
 ילא שיכחו וכן בית יעקב מעם לעו דכל
 הלשונות לבד לה"ק נקרא לעו כמו ששנינו
 בפ"ב דמגילה ואלל יעקב אבינו ידוע שהיו
 מדברים בלה"ק וזהו שאומר בית יעקב
 שדיברו במלרים כמו שדיברו בבית יעקב
 ילאו בלבוס מעם לעו שמדברים בלשון
 לעו . עוד ו"ל ע"פ מאמרס ז"ל בספ"ק
 הבעה שבשכר נשים לרקיעות שבאותו הדור
 נאלו ממלרים והוכרים יש שהיו לדיקים
 ויש להיפק כדרשתם על גוי מקרב גוי ובית
 יעקב נקראו נשים כדפירש"י ביחורו על

במה לך הים כי תגום וגו' כלומר כשנשאל
 להים מה לך כי תגום ולהירדן מה
 לך כי תסוב לאחור וכן להרים והגבעות
 מה לכם כי הרקדו? בטח אם היה להם פה
 היו

לחמו הכוס ב'17 עד ג'אל ישראל

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים והגיענו הלילה הזה לאכל בו מצה ומרור כן יי אלהינו ואלהי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום. שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים (במוצ"ש אומרים) מן הפסחים ומן הזבחים)

אשר

ליל שמורים

היו משיבים מגפני ארון חולי ארץ מלפני אלוה יעקב וחולי יש לו שתי כוונות מלשון חלחלה כמו ורגזו וחלו מפניך ומלשון חלות הדבר כמו יחולו על ראש יואב וזהו שמישיבים מלפני ארון כל התחלת הארץ וכל אשר זה וכן מלפני ארון חלה על הארץ לווי ופקודתו ית' שנה להם כן וזהו להורות שיש השגחה ולהוליא מדעות קדומים כי עזב את הארץ ח"ו ואם השאל מה נשתנה ענה מכל הזמנים לזה אומר מלפני אלוה יעקב כלומר מפני שעתה בזה העת ליחד שמו ית' על יעקב והם כלל ישראל לפיכך ראונו שיכירו אלהותו יתברך :

והגיענו

הלילה הזה לאכל בו מצה ומרור כלומר בלא פסח ולזה אנו מתפללים שיגיענו למועדים וכו' ולאכל שם גם מן הזבחים ומן הפסחים והזבחים הם חגיגת י"ד ואף שאין זה הכרת שאינו בא אלא כשבני ביתו מרובין כדתנן בפסחים ד' ס"ט אמנם זהו ענין התפלה ג"כ שזוכה שיהיו בני ביתו מרובין ונלטרך להביא גם החגיגה עם הפסח ודע דלפי שיש בצרכה א גם תפלה לעתיד לכן נחשבת כצרכה ארוכה ופותחת ומתמה צדוק וזהו כוונת היחושלמי שהביאו החס' שם ד' ק"ד ע"ש והנה מירושלמי שט מתבאר דלוחן שאין קורין הלל בליל פסח בצב"ג לריבין לבדך לקרא את ההלל על הסדר ואנו אין נוהגין כן כמ"ש הטור והש"ע צ"ג ע"ג והטעם לזה מבואר בר"ן ע"ש :

מן הפסחים ומן הזבחים כן הגירסא במשנה שבגמ' וירושלמי ובר"ן ק והוא' כתבו שם ד"ל מן הזבחים ומן הפסחים שהחגיגה

אשר יגיע דמם על קיר מזבחה לרצון ונודה לך שיר חדש על גאלתנו ועל פדות נפשנו. ברוך אתה יי גאל ישראל :

הגני מוכן ומזומן לקיים מצות כוס שני מארבע כוסות לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה ע"י ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל. ויהי נועם וכו' :

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן :

ושותה בהסבה שמאל ואינו מזכך ברכה אחרונה :

רחצה

ליל שמורים

הקרבנות האכלת מקודם דפסח האכל על השיבוע עכ"ל ולכאורה אין זה ראיה שהרי יביל לאכול מקודם פסח ואח"כ חגיגה ואח"כ בתוך לשבוע לאכול עוד פסח וראיה לזה מחשבה דסוף פסחים בירך ברכה הפסח פניו את של זבח וכו' ובע"כ שאוכל הפסח מקודם כמובן אך התוב' הולכים לביטחם - ש' שהביאו מירושלמי דהטעם הוא כדי שלא לבא לירי שבירה עלם מתוך הרעבון ע"ש ולפ"ו אסור לאכול מקודם אף מקלה פסח ולפ"ו ל"ל הא דהגן בירך ברכת הפסח פניה את כל זבח דבעבר ועשה שלא כדון ובגירסת התוס' הוא במשניות ובגוססה הרמב"ם בהגדה ע"ש וע' במרדכי בסדר של פסח שדבריו המוהים מאד בענין זה ע"ש ודע שהט"ו והמג"א צ"ס הע"ג כתבו בשם מהרי"ו דכשחל פסח במו"ש יאמר מן הפסחים ימן הזבחים דכשחל ע"פ נשתת אין מביאין טמי חגיגה ומן הזבחים קאי על חגיגת ט"ו וכו' כנ"י כתב דזה ג"ל בשנה הקודמת שהרי קאי על הבנה הבאה ע"ש ואין זה הבנה שהרי לעתיד אי"ה נקדש על הראיה והלבנה ולא ע"פ חשבון ודברי מהרי"ו הם רק לזכר בעלמא ואין המנהג כדבריו ויראה לי דלפי מה שאנו עושין שני ימים כשחל יום ראשון בשבת ל"ל במו"ש בהסדר השני ג"כ מן הפסחים ומן הזבחים ועצ"ש שם :

אשר יגיע דמם על קיר מזבחה לרצון. ל"ל פירוש דהנה כל

והנה קרבן פסח הוא לרצון שהרי אינו בא על חטא אמנם זהו פסח דורות אבל פסח מזרים היה בא לכפר על עבירות שעשו במצרים כמו שדרשו חז"ל על קרא דבדמיון חיי והיה בעין קרבן חטאת ולו הגיע דמם על המשקוף ועל המזוזות וזה שאנו אומרים ומתפללים על העתיד שמוכס לאכול שם מן הפסחים אשר יגיע דמם על קיר מזבחה לרצון ולא כאשר היה במצרים על המשקוף והמזוזות שלא לרצון וע' בר"ן שגורס אשר הגיע דמם וכו' ולכאורה אין לזה שום פירוש שהרי היא הפלה לעתיד ולדבריו א"ש שמתפלל שהיה כפסח דורות שהגיע דמם לרצון ולא כפסח מזרים :

ונודה לך שיר חדש על גאלתנו ועל פדות נפשנו. כן הוא

גירסת החס' ע"פ המכילתא דכל השירות בלשון נקבה שיש אחריהן חבלי לידה ושיר לעתיד הוא לשון זכר כדכתיב שירו לה' שיר חדש וכפילת הלשון גאלתנו ופדות נפשנו זהו גאלת הגוף וגאלת הנפש כמו שבארנו בעבדים היינו ע"ש :

רהציה ואח"כ נטול ידיו ומברך

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על גמילת ידים

מוציא יקח הכלל מלות בידו ויאמר הגני וכו' ואח"כ יברך ברכת המוציא

הגני מוכן ומזומן לקיים מצות אכילת מצה לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל :

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם המוציא לחם מן הארץ :

מצה מיד יניח מלה התחמנה ותופס העלונה והכרוכה ויברך ויטין לפגור בברכה אכילת מלה מלת הכריכה ואכילת הפיקומן :

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מצה :

יעלע כוזה מכל אחד משתיקן וככה יתן לכל או"א מצ"ב ויאללס כלהד ובהסבת שנואל ויאלל בטיבול מלה זוקא :

מרור ואח"כ יקח כוזה לפיגוא ויעבול במרוסת ולא יכהנו. ברוכה כד' שלא יתבטל פעם מריכותו לכן לריך לנער המרוסת מעליו ויאכלנו בלא הסבה ויתן לכולם ג"כ לכל אחד כוזה ויאמר :

הגני מוכן ומזומן לקיים מצות אכילת מרור לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל :

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מרור :

בורך יקח כוזה מהמלה השלישית וחזרה עמה ואוכל שתיקן ביחד בהסבת שנואל ובלא ברכה גווקן לכולם ויאמר :

זכר למקדש פה"ל. פן עשה הל"ל בזמן שבית המקדש היה קים היה בורך מצה ומרור ואוכל פיתד לבנים מה שגאמר על מצות ומררים יאכלהו :

שדהן עורך ואח"כ אוכלין ושתיין. וראוי להזהר שלא ימלא כריסו בעת הסעודה כי מלא כריסו זני ביטא הוא שלא יוכל לאכול מלה של הפיקומן לתחבון :

הגדה של פסח

צפון אח"כ יטול הפיקומן ויאלל כוזה ממוני. ונכון לאכול כשיעור שני זיתים. ונכה יחלק לכל או"א מצני ביהו ויזהר שלא יאכל אחר הפיקומן שום דבר. וכן לא ישה כלל אפילו מים בין אכילת הפיקומן לבמה"ו ועד אחר ברכת על הגפן על הכוס הרביעי ויאלל את הפיקומן בהסבה קודם חלות קודם אכילת הפיקומן יאמני הגני וכו' :

הגני מוכן ומזומן לקיים מצות אכילת הפיקומן לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל :

ברך מוזגין כוס שלישי. ויטול ידיו למוס אחרונים ונטול הכוס בידו ומברך עליו ברהמ"ו בכוונה ובשמחה עלומה :

הגני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה של ברכת המזון לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל :

ברוך הוא וברוך שמו

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם תזן את העולם כלו פטובו פחן פחסד וברחמים הוא גותן לחם לכל פשר פי לעולם חסדו ובטובו הגדול תמיד לא הסר לנו ואר יחסר לנו מזון לעולם ועד. בעבור שמו הגדול. פי הוא אל זן ומפרנס לכל. ומטיב לכל ומכין מזון לכל פריותיו אשר ברא : ברוך אתה יי תזן את הכל :

גודרה לך יהוה אלהינו. על שהנחת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה. ועל שהוצאתנו יהוה אלהינו מארץ מצרים. ופדיתנו מבית עבדים. ועל בריתך שתתמת בבשרנו. ועל תורתך שלמדתנו. ועל תקוה שהודעתנו. ועל חיים חן וחסד שהונגנתנו. ועל אכילת מזון שאתה זן ומפרנס אותנו תמיד בכל יום ובכל עת ובכל שעה :

ועל הכל יי אלהינו אנחנו מודים לך. ומברכים אותך יתברך שמה בפני כל חי תמיד לעולם ועד. בפתוב יאכלת ושבעת וברכת את יהוה אלהיך על הארץ המובה אשר נתן לך. ברוך אתה יהוה על הארץ ועל המזון : רחם נא יהוה אלהינו על ישראל עמה. ועל ירושלים עירך. ועל ציון משכן בבורך. ועל מלכות בית דוד משיחך. ועל הבית הגדול

והקדוש שנקרא שמו עליו: אלהינו. אבינו. רענו. וזננו. פרנסנו וכלכלנו. ותרנונו. ותרנו לנו יהוה אלהינו מהרה מכל צרותינו. ונא אל תצרכנו יהוה אלהינו. לא לירי מהנת בשר ודם ולא לירי הלוואתם. כי אם לירי המלכה הפתוחה. הקדושה והרחבה. שלא גבוש. ולא נכלם לעולם ועד:

^{השבת} רצה ותחליצנו יהוה אלהינו במצותך ובמצות יום השביעי השבת הגדול והקדוש הזה. כי יום זה גדול וקדוש הוא לפניך. לשבת בו. ולנוח בו באהבה כמצות רצונך. וברצונך הניח לנו יהוה אלהינו. שלא תהא צרה ונגון ואנחה ביום מנוחתנו. ותראנו יהוה אלהינו בגתמת ציון עירך. ובבנין ירושלים עיר קדשך. כי אתה הוא בעל הישועות. ובעל הנחמות:

אלהינו ואלחי אבותינו. יעלה ויבא ויגיע ויראה וירצה וישמע ויפקד ויזכר וזכרוננו ופקדוננו וזכרון אבותינו וזכרון משיח בן דוד עבדך. וזכרון ירושלים עיר קדשך. וזכרון כל עמך בית ישראל לפניך. לפליטה למצובה לחן ולחסד ולרחמים לתמים ולשלום ביום הג המצות הזה. זכרנו יי אלהינו בו למצובה. ופקדנו בו לברכה. והושיענו בו לתמים. ובדבר ישועה ורחמים חוס ותננו. ורחם עלינו והושיענו. כי אליה עינינו. כי אל (מלך) תנון ורחום אתה:

ובנה ירושלים עיר הקדש במהרה בימינו. ברוך אתה יהוה בונה ברחמינו וירושלים. אמן:

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם. האל אבינו מלכנו. אדירנו בוראנו גואלנו. יוצרנו קדושנו קדוש יעקב. רוענו רועה ישראל. המלך הטוב והמטיב לכל. שבכל יום ויום. הוא המטיב. הוא מטיב. הוא יטיב לנו. הוא גמלנו. הוא גומלנו. הוא יגמלנו לעד לחן ולחסד ולרחמים ולרחות הצלה והצלתה ברכה וישועה נחמה פרנסה וכלכלה. ורחמים ותמים ושלום וכל טוב ומכל טוב לעולם אל יתקרנו: הרחמן. הוא ימלוך עלינו לעולם ועד: הרחמן הוא יתברך בשמים ובארץ. הרחמן. הוא ישתבח לדור

דורים. ויתפאר בנו לעד ולנצח נצחים ויתהדר בנו לעד ולעולמי עולמים: הרחמן. הוא יפרנסנו בכבוד: הרחמן. הוא ישבור עלנו מעל צוארנו והוא ילויכנו קוממיות לארצנו: הרחמן. הוא ישדה לנו ברכה מרובה בבית הזה ועל שלחן זה שאכלנו עליו: הרחמן. הוא ישלח לנו את אליהו הנביא זכור למנוח. ויבשר לנו בשורות טובות ישועות ונחמות: הרחמן. הוא יברך את (אבי) מזרי. בעל הבית הזה. ואת (אמי) מזרתי. בעלת הבית הזה. אותם ואת ביתם. ואת זרעם. ואת כל אשר להם. אותנו ואת כל אשר לנו. כמו שנתברכו אבותינו. אברהם יצחק ויעקב בכל מכל כל. כן יברך אותנו. פוקדנו יחד בברכה שלמה. ונאמר אמן:

במרום ילמדו עליהם ועלינו זכות. שתהא למשמרת שלום. ונשא ברכה מאת יי וצדקה מאלחי ישענו. ונמצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם:

^{לשנת} הרחמן הוא ינחילנו ליום שכלו שבת ומנוחה לחיי העולמים: הרחמן הוא ינחילנו ליום שכלו טוב:

הרחמן. הוא יזכנו לימות המשיח ולחיי העולם הבא: מגדול ישועות מלכנו ועושה חסד למשיחו לדור ודור עד עולם: עושה שלום במרומו. הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן:

יראו את יי קדשו כי אין מחסור ליראיו: בפירים רשו ורעבו ודרשו יי לא יחסרו כל טוב: הודו ליי כי טוב פי לעולם חסדו: פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון: ברוך הנבר אשר יבטח ביי ותיה יי מבטחו: נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם: יי עוז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום:

^{הנני} סוכן וסופקן לקיים מצות פסח שלישי של ארבע פסות לשמו והוד קדשא בריה הוא ושכינתיה על ירי ההוא סוכר ונעלם בשם קל ישראל:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן:

הגדה של פסח

כיתחון הפסח כדי לזכור שהוא ליל שמורים ואומרים זה :

שִׁפְךָ הַמִּתְדָּה אֶל רַגְלֵי אִישׁר לֹא יִדְעוּךָ וְעַל מִמְלָכוֹת אִישׁר בְּשִׁמְךָ לֹא בָרְאוּ . כִּי אֲבַל אֶת יַעֲקֹב וְאֵת נְוֵהוּ הַשְּׂמוֹנִי : שִׁפְךָ עֲלֵיהֶם זַעֲמָךְ וְחֲרוֹן אַפֶּךָ יִשְׁיִים : תִּרְדֹּף בְּאֵף וּתְשַׁמְדֵם כַּתַּחַת יְשִׁמּוּ יי :

הלל מוזנין כוס רביעי ומומין עליו ההלל :

לֹא לָנוּ יי לֹא לָנוּ כִּי לְשִׁמְךָ תָּן כְּבוֹד עַל חַסְדְּךָ עַל אֲמִתְּךָ : לָמָּה יֵאָמְרוּ הַגּוֹיִם אִיִּה נָא אֱלֹהֵיהֶם : וְאֵלֵהֵינוּ בַּשָּׁמַיִם כִּי אִישׁר חָפֵץ עָשָׂה : עֲצִיבוּהֶם בְּסֶפֶךָ וְזָהַב מְעֵשָׂה יְדֵי אָדָם : פָּה לָהֶם וְלֹא יִדְבְּרוּ עֵינֵיהֶם לָהֶם

ולא

ליל שמורים

שִׁפּוֹךְ הַדָּמָה וגו' לפי שמכין א"ע לומר לא לנו כי לשמך תן כבוד לכן מתחזקין על מחריבי צהמ"ק ששהים רעות עשו כי אכל את יעקב וגם את נהו השמו והגזירה לא היתה רק שיחרצ צהמ"ק כהמשכן בעוונותיהם של ישראל ולא היה להם גם להרוג את ישראל ולכן שפך עליהם יעמך וגו' ואמר אשר לא ידעוך אותן שלא ידעו כלל משמו יתברך ואומר אשר בשמך לא קראו זה אלו שהודו בסיבה ראשונה אלא בלדעתם המשובשת מהר עולמו למערכת השמים :

לֹא לָנוּ ה' לֹא לָנוּ כְּלוֹמֵר לֹא לַמַּעֲנָנוּ תַעֲשֶׂה כִּי אִין אֵנוּ כְּדֹאִים וְגַם אִין אֲנַחְנוּ מִבְּקָשִׁים כִּדִּי שִׁינַע עֹבֵד לָנוּ וְרַק לְשִׁמְךָ תָּן כְּבוֹד עַל חַסְדְּךָ עַל אֲמִתְךָ וְיִבְאֵר ע"פ מִשְׁנֵה דפ"ד דע"ג שְׂבָלוֹ אֵת הַזְּקִינִים בְּרוֹמֵי אֵם אִין רַגְוֵי יִתְבַּרְךָ בַּעֲבוּדַת כּוֹכְבִים לָמָּה אֵינָה מַצְטַלָּה וְהִתֵּה סִיף הַתְּבוּבָה וְכִי מִכְּנֵי הַשְּׂטִיטִים יֵאָבֵד עוֹלָמוֹ ע"ס. וְהִבְיָאוּר שְׂהַקְבִּי"ה הוּא רַב חֶסֶד וְאֵינוּ רֹוֵלָה לְאָבֵד עוֹלָמוֹ מִכְּנֵי הַשְּׂטִיטִים וְע"פ שִׁמְעוֹ מִזֶּה

שפ"פ מדת חסדו ית' באים לדי סקר מטענה זו עלמה למה אנו מאבד עולמו וזה שאומר על חסדך על אמתך שכולם יכירו האמת ואלו לא יספור החסד את האמת: למה יאמרו הגוים וגו' כנגד העושים לזריה מכסף וזה בדמות כוכב להמשיך ההשפעה וזה שמלעג ואומר שאין להם מקום לטעיה וטועים דאם טעותם במה בטוהטים כח אלהות להכוכב חוץ אפסר לטעות והרי האלהים כל אשר חפץ עשה בשמים כלומר הרי זאת לא נעלם מהם שיש מי שברא ברצונו את הכוכב ואין נותנים כח צורה לנברא ואם טעותם במה שטועים הוצייה בעמל ידיהם ולכן אמר לבין עלציהם כמי לחם העלצים בזה ודאי הם סבלים גמורים חוץ אפסר טוהיה בנעשה ידי אדם כה אלהות . פה להם ולא ידברו וגו' יודיע שלמעלה אין כוס המונה חלילה כדכתיב כי לא רחיקם כל תמונה וזה שכתוב עניי ה' יד ה' אנו אלא לגבר את האון והרמז"ם ז"ל בראשון מהמורה בואר ביה דבר נפלא דקס יד ושין ורגל וכיוצא בזה לא הוציח מתחלה

הגדה של פסח

וְלֹא יִרְאוּ : אֲזַנִּים לָהֶם וְלֹא יִשְׁמְעוּ אֵף לָהֶם וְלֹא יִרְיָחוּן : יְדֵיהֶם וְלֹא יִמְיִשוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יִהְלְכוּ לֹא יִהְגּוּ בַּגְּרוֹזִים : כְּמוֹתֵהֶם יִהְיוּ עֲשִׂיהֶם כִּל אִישׁר בּוֹיַתָּה פָּהֶם : יִשְׂרָאֵל בְּמַח בְּיַי עֲזָרָם וּמְגִנָּם הוּא : יִרְאִי יי בְּמַחֵנוּ בְּיַי עֲזָרָם וּמְגִנָּם הוּא :

יי וְכָרְגְנוּ יִבְרָךְ יִבְרָךְ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל יִבְרָךְ אֶת בֵּית אַחֵר

ליל שמורים

מתחלה על אברי האדם אלא שם יד הוא על הכח ושין על השגחה ורגל על הילוך ולאשר שהאדם כמו בידו והשגחתו בעינו והלכו כרגלו הושאלו שמות אלו על אברי האדם וזהו שאמר דבעלצבים יש שני חסרונות האחת שפה להם וזה א"ל כי אין תמונה למעלה והשנית ולא ידברו וכן עינים להם וגם לא יראו וכן אזנים להם וגם לא ישמעו וכן אף להם וגם לא יריחון. ומה שכתב בידים ורגלים והגרונן מהקודם דלפי המשך הקודם היה לו לומר ידיים להם ולא ימישון רגלים להם ולא יהלכו גרון להם ולא יהגו כ"ל דהוכרח לומר כן דזה ידוע דהעלםמאות שטועין בדמות כוכב או גלגל אין להם כח הדיבור והראיה והשמיעה והריח אצל כח היד והרגל והגרונן נראה לכאורה שיש להם שהרי הם סובבים והולכים במרחצו רקיע ובהלכות יש קולות נוראות כמבואר בגמ' קול גלגל חמה לזה אומר ידיהם כלומר הכח שאחיה רואה בסיבובם הרי ולא ימישון שאין להם חוש המישוש כלל והם רק כגרונן ביד החולב ביד הבורא יתברך וכן רגליהם שאחיה רואה בהם כח הרגל בסיבובם הרי ולא יהלכו ברצונם אלא ברצון הבורא כגרונן וכו' וגם מה ששמע קולות בסיבובם לא יהגו כגרונם אלא הבורא משמע הקול ואמר לשון יהגו כי הגיון נקרא גם על שם לפסוק בעלמא בלי חיתוך הדיבור כדכתיב ביטעיה [ה'] המלפפים והמהגים והמשלי [ל"א]

לפיכך

אֶהְרֶן : יִבְרַךְ יְרֵאִי יִי הַקָּטָנִים עִם הַגְּדוֹלִים : יוֹסֵף יִי
 עֲלֵיכֶם עֲלֵיכֶם וְעַל בְּנֵיכֶם : בְּרוּכִים אַתֶּם לִי עוֹשֵׂה
 שָׁמַיִם וָאָרֶץ : הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לִי וְהָאָרֶץ נָתַן לְבִנֵי אָדָם :
 לֹא הִמְתִּים יְהַלְלוּ יְהוָה וְלֹא כָּל יוֹרְדֵי הַדְּמָיָה : וְאַנְחָנוּ נִבְרַךְ
 יְהוָה מִעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַקְּדוּיָה :

אֶהְבְּתִי כִּי יִשְׁמַע יְיָ אֶת קוֹלִי תַחֲנוּנָי : כִּי הִטָּה אָזְנוֹ לִי
 וּבְיָמֵי אֶקְרָא : אֶפְפוּנֵי חֶבְלֵי מוֹת וּמִצָּרֵי שְׁאוּל

מצאיו

ליל שמורים

לבני אדם זהו כלומר השמים והארץ נתן לבני
 אדם ששהיה הנהגתן בפי מעשי בני אדם
 ושמים לה' הוא במאמר המוסגר ולכן נתאחד
 בעבודת ה' כמו שמסיים ואנחנו נברך וגו'
 והזמן הזה הוא רק כשאנחנו בחיים כי לא
 המתים יהללוהו אף שהיו לדיקים בחיים
 דבמיתם הפשי מן התורה ומן המצוות וכן לא
 כל יורדי דומה כלומר אותם שבחיהם יורדיט
 דומה ודומה הוא מקום הקבר משורש דום
 כי בקבר אינו מקום דיבור וגם הוא משורש
 דמה לשון בריחה כמו אוי לי כי גדמיתי
 וכן נדמו עמי מבלי הדעת שההולכין בדרך
 זה הם כיורדים לקבר מכתיהם את נפשם
 נושן החיים וכמאמרם ז"ל רשעים בחייהם
 קרוים מתיים :

אהבתי

כי ישמע ה' את קירי
 תחנוני. בפסחים ד' ק"ח
 דרש רבא מאי דכתיב אהבתי וגו' אמרה
 כגו' לפני הקב"ה אימתי אני אהובה לפניך
 כשהשמע קול תחנוני ופירש"ב דאהבתי כמו
 אהבתי והדוחק מבואר וגו' שחז"ל דקדקו
 בלשון אהבתי שהרי היא חפלה ומה שייך
 לה אהבה והנה כתיב ה' שמך ה' לך על
 יד ימיןך ובאורו כשם שהגל של האדם נוטה
 תמיד ליד האדם באיזה לך שמהלך הולך
 עמו הלל כמו כן הוא יתברך נוהג עם
 האדם כמו שהאדם מנהיג עמו ית' כשאנחנו
 מראים לו אהבה הוא מראה לנו אהבה
 והיפך

לפניך אמר ה' יברך את הזכרים שלנו שלא
 ההא בהם עוד חסרון ובדי שלא להוליא את
 הגשם מכלל ברכה אמר יברך את בית
 ישראל כלומר כלל ישראל בין הגשם בין
 גשם וכיון שהזכיר בית ישראל הזכיר גם
 בית אהרן ויראי ה' מפני שעומדים במעלה
 יותר כמ"ס : יוסף ה' עליכם ועל
 בניכם משום דבמלרים נחסרו הרבה משראל
 שמתו בשלשת ימי אפלה וכן מהבנים נחסר
 הרבה מאשר נשלו לראור ונשתקצו בבנין
 החומות כידוע במדרשים לזה אמר שמעתה
 יוסף ה' גם עליכם וגם על בניכם ולא
 תהיה בכס מגרעת ולכן אמר מקודם יברך
 יראי ה' הקטנים עם הגדולים כמו למגדול
 ועד קטן דאוחס שינאו ממלרים היו כולם
 יראי ה' בין גדולים בין קטנים ולכן אמר
 ברוכים אתם לה' עושה שמים וארץ כדכתיב
 זכר לדיק לברכה כשמוזכרין את הלדיק
 לריך לברכו ואמר עושה שמים וארץ מפני
 שרנונו לומר השבויים שמים לה' והארץ נתן
 לבני אדם וביאור הכתוב לדעתי דזה ידוע
 שמשפה בני אדם פועל הרבה בעולמות
 העליונים הן לטוב הן להיפך ח"ו כדכתיב
 דוכב שמים בעזרך וכן הנו עוה לאלהים
 ובהיפך ח"ו כתיב וינבל לור ישועהו וזה
 נהחדש משעת יצ"מ ומתן תורה וזה שאומר
 ראה והתנוון שמעלתך כל כך גדולה עד
 שהשמים שהם שמים לה' והארץ כולם נתן

כִּצְאוּנֵי צָרָה וַיְגוֹן אֶמְצָא : וּבָשָׁם יִי אֶקְרָא אָנָּה יִי מַלְטָה
 נַפְשִׁי : חֲנוּן יִי וְצַדִּיק וְאֱלֹהֵינוּ מְרַחֵם : שׁוֹמֵר פְּתָאִים יִי
 דְלוֹתֵי וְדֵי יְהוֹשִׁיעַ : שׁוּבֵי נַפְשִׁי דְמְנוּחֵיכִי כִּי יִי נִמְלֵךְ
 עֲלֵיכִי : כִּי חֲלַצְתָּ נַפְשִׁי מִמוֹת אֶת עֵינֵי מִן דְּמַעָה אֶת

רגלי

ליל שמורים

והיפך בהפכו וסימך הבורח בעמו ישראל
 באהבה ואהבת את ה' אלהיך ולכן בקדושי
 עליון כמו רחב"ד ור' חייא ובניו מפני שהיו
 דבוקים באהבהו ית' היה הקב"ה דבוק בהם
 ותפלתם נשמעת וזהו שאומר אהבתי כי ישמע
 ה' את קולי תחנוני כלומר כשהקב"ה שומע
 קול תחנוני אז הוא סימן שיש לי אהבת ה'
 וממילא אני אהוב לפניו ית' כדכתיב רבא :
 כי הטה אזנו לי ביאורו דאדם קטן כשנבקש
 בקשה מאדם גדול עומד מרחוק ושומע
 בקשתו אבל לא יטה לו אוזן אמנם אם שני
 אוהבים כש אחד מבקש בקשה מחבירו מטה
 לו אוזן וזהו שאומר שלא לבד ששומע קול
 החנוני מרחוק דשמיעה הוא מרחוק אלא גם
 יטה אזנו לי כדרך בני אוהבים. ואומר עוד
 ובימי אקרא דבאמת דרך גדולי הדור לא
 לבקש על עצמם אלא על כלל העולם ועל
 דורות הבאים כמו שהתפללו האבות הקדושים
 ומשה רבינו וכל נביאי ישראל ולזה נותן
 ההתנלות שהוא מוכרח לבקש על עצמו ועל
 ימי חייו מפני שאפסונו חבלי מות ואין צי כח
 לסבול אפפוני חבלי מות ומלרי שאלו מלאווי
 הגה לאשה היולדת יש ליריס וחבלים שקודם
 הלידה ושלאחר הלידה אך היא תשמח בהלער
 בזכרה כי הלב בן זכר והנה גם במיתה יש
 ליריס וחבלים חבלים שקודם המיתה וליריס
 לאחר המיתה בירדו לקבר וזהו אין שמחה
 כלל וזהו שאומר שאותי לא אפסוני חבלי ולירי
 יולדת רק אפסוני חבלי מות ומלרי שאלו
 מלאווי דשאלו הוא הקבר וזהו דמיון לרוב
 היסורים כשאתי נפטר מן חיזה מין יסורים
 היקף ומלאווי יסורים אחרים ולכן אני מוכרח

לבקש על עצמי ועל ימי חיי : צרה ויגון
 אמלא לרה נקרא על הצרה המחודשת כמו
 כי על כן באה אלינו הצרה הזאת וכן וקראתי
 ביום לרה אבל יגון נקרא על הלער התמיד
 כמו כי כלו ביגון חיי. וזהו שמתאונן שאלו
 יש שני דברים לרות מהחדשות וגם יגון המידי
 ולכן ובשם ה' אקרא כלומר מוכרחי לקרא
 בשם ה' שיושיעי בימי חיי ואני מתפלל
 אנה ה' מלטה נפשי חנון ה' ולדיק ואלהינו
 מרחם כלומר שהושיעי באיזה מדה שתראה
 או במדת חנון או במדת לדיק או במדת רחמים
 שזה גם מדה הדין מסכמת שאחרי מדת
 הדין יש מדת רחמים כידוע ולכן אמר
 ואלהינו מרחם שזהו מדת הדין כפירש"י
 ריב פ' וארח ע"ס :

שומר פתאים

ה' דלותי ולי יהושיעי
 בזה נותן התנלות על לעקהו
 ולמה ילעק הלא יסורים הם בעד עוונה
 וחטאים ואני בעלמי גרמתי לזה ולמה אלעק
 על זה מתגלל שומר פתאים ה' ובאורו דפתי
 הוא מלבון פתויו שזהו קלות דעת ומניח
 ח"ע להתפתות ולכן והיורה החורה השמרו
 לכם פן יפתה לבבכם שאין זה רשע בעלם
 אלא קלות הדעת ונות להתפתות וזהו שאומר
 שומר פתאים ה' כלומר אני מבקש עתה
 שאתה תשמרני מלהלכד בפיתווי עבירות כי
 דלותי כלומר אני בעלמי דל השכל ואין צי
 כח לשמור ח"ע ולכן ולי יהושיעי אבקש ממך
 שאתה הושיעי : שובי נפשי למנוחיכי כי
 ה' גמל עליני חוזר אל נפשו לנחמה שלא
 הלעק שבוודאי יושיעה לה ה' ולכן תוכל
 להיות צמוחה שהרי כמה פעמים ה' גמל
 עליני

רַגְלֵי מִדְחֵי : אֶת־הַיָּד לְפָנַי יְיָ בְּאַרְצוֹת תַּחֲתִים : הָאֲמֵנֵתִי
כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עֲנִיתִי מֵאֵד : אֲנִי אֲמַרְתִּי בְּחַפְזִי כָּל
הָאָדָם פּוֹזֵב :

מָה אֲשִׁיב לִי כֹל תַּגְּמוּלוֹתַי עָלַי : בּוֹס יִשׁוּעוֹת אִשָּׁא
וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא : נִדְרֵי לִי אֲשִׁלֵּם נִגְדָה נָא לְכָל

עמו

ליל שמורים

בחנו אמינותי זאת היתה מרוב לרות ובחנו
בלי חשבון שהרי עלי לדעת כי כל האדם
כוזב כמו מים המכזבין מימיו ושנינו בנים
פרה פ"ח המים הנזכרים פסולת כלומר
שם להם הפסקה וכן היה עלי לדעת שיגיע
זמן שיפסק כח מלרוב ותיגע לי יצועה ואין
זה מלבן בקר וכוז :

מָה אֲשִׁיב לִי וגו' ביום ישועות אשא
וגו' כבר פרשנו פסוקים אלו במה
נשתנה ע"ש . נדרי לה' אשלים וגו' ביו"ד ס'
ר"ג מבואר שחייב לנדור בעת לרה כמ"ס
במדרש ר"פ וילא ע"ש ואחרי שאמר מקודם
לרה ויגן אמלא מסתמא נדרו בעת לרתן
ולכן אומר עתה כששוחה כוב ישועות נדרי
לה' אשלים ולא בסתר כדי שלא יחשדוני אלא
נגדה גא לכל עמו כמו שמסיים בחלרות
בית ה' אלא שבאמלע הפסוק בהתבוננות
מפני שרוב הנדרים המה להביא קרבנות
וביחוד קרבן תודה והקרבן לריך המיכה
ובשעת הסמיכה מהודה כדמתיא ביומא ד'
ל"ו ועל תודה ובלמים באין באין על חטא
ואין בהן וידוי אומר עליהם דברי שבת כמ"ס
הרמב"ם בספ"ג מונעשה הקרבנות ע"ש
שכתב בשלמים ומנוילא דה"ה לתודה דתודה
איקרי שלמים כדאמרינן בריש זבחים ד' ד'
ע"ש וכיון שלריך לשלם נדריו ולהביא קרבן
תודה אומר דברי שבת וכך הוא אומר יקר
בעיני ה' המותה לחסידיו כלומר עתה רואה
אני שיקר בעיני ה' שדבר כבד הוא בעיני
ה' להמית את חסידיו כענין יסוד יסרתי וה'
ולמית לא נתנני ויקר הוא לשון ארמני
כדאוריין

עליכי ולכן תוכל לבטוח שגם עתה ישיע
לך . כי חלצת נפשי ממות וגו' דבמלרים
היו עליהם שלשה מיני גזירות האחת גזירת
מות כל הבן היולד היאורה השליכוהו וכנגד
זה אמר כי חלצת נפשי ממות והשנית היה
עליהם קובי השעבוד והיו לועקים וזוכים
וכנגד זה אמר את עיני מן דמעה והשלישית
שרלו להדחותם מאחרי ה' כידוע בדרשה
ז"ל על פסוק גוי מקרב גוי וכנגד זה אמר
את רגלי מדחי וגם דהמע"ה היו לו שלשה
מיני לרות אלו האול בקש להרגו אבשלום
בקש ליטול ממנו המלוכה וכתוב וילך דוד
הלך וזכה ודואג ואחיטופל אמרו עליו שאין
לו חלק לעוה"ב ומכולם הללו ה' : אתה הך
לפני ה' בארלות החיים כלומר עוד יגיע
זמן שאתהלך בין ברוחניות בין בגשמיות
בארלות החיים דחיים מקרי כשהאדם כרוז
טובה כדכתוב ותחי רוח יעקב אביהם :
האמנתי כי אדבר אני עיני מאד וגו'
יראה לי דה"פ דזה ידוע בטבע האדם כשלא
לו מודמה בדעתו שלעולם יהיה כן ומתיישב
מן הטוב אבל האמת שמי שאומר כן אומר
זה מרוב הלרות ובלי חשבון לדק ונחפו
בדעתו שאינו רואה מאין יבא עזרו אבל על
האדם לדעת שכל הלרות הבאות בסיבת
אדם אחר כמו המלרים שהרעו לישראל
בסכרם שפסקו כשיחלש כח המלך לישראל
והו שאומר אחרי דכיון הקודמים במלכה
לישועת ה' האמנתי כלומר מאומה אללי כי
אדבר כלומר כשאדבר אני עיני מאד ואין
לי תקוה כמו שלעקנו במלרים אני אמרתי

עָמּוּ : יִקְרַב בְּעֵינַי יְיָ הַמְּוֹתָה לְחַסְדֵיךָ : אָנָּה יְיָ כִּי אֲנִי
עֲבָדְךָ אֲנִי עֲבָדְךָ בֶּן אֲמִתְךָ פִּתְחֵת לְמוֹסְרֵי : לָךְ אֲזַבֵּחַ
זִבַּח תּוֹדָה וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא : נִדְרֵי לִי אֲשִׁלֵּם נִגְדָה נָא
לְכָל עַמּוֹ : בְּחַצְוֹת בַּיִת יְיָ בְּתוֹכֵי יְרוּשָׁלַיִם הַלְלוּנִי :
הִדְלוּ אֵת יְיָ כָּל גּוֹיִם שִׁבְחוּהוּ כָּל הָאֲמִיּוֹת : כִּי גַבַר עָלֵינוּ
תַּחְדּוֹ וְאַמֵּת יְיָ דַּעֲלֵם הַלְלוּנִי :

הגדה

ליל שמורים

והריך בראי וגו' ככוונתם דהוה לזכות
כשעושים נכוס לדקיקים אינם מבקשים לא
להקס משואייהם ולא להתנשאות ולא ליקח
כבוד רק כל תאוהם לפרסם שם ה' ולא
יותר . דהנה חנניה מו"ע היה להם ליקח
נקמה ולהתנשאות על כל ולא בקשו כלום
רק אמרו לכל הגוים ולכל האומות שהיו
בם כמבואר בדמילא הללו לה' ובחור לה'
כי גבר עלינו חסדו שמוה נהודע לכל
שאמת ה' לעולם כלומר כמו שהו' ית' ברא
עולמו כן הוא מנהיג ומשגיח עליה ואפס
זולתו ולכן הללויה ואמר גוים לשון הללו
ובאומות לשון שבה דהנה גוים נקראו בעלי
דהוה ואומות נקראו קבוצ אלפים ורבבות
מבני אדם שנעשים לאומה אחת וכבר פרשנו
בלפיכך דהלל הוא בשבח מעלותיו ית' ושבח
הוא לספר ולפרסם בבחינו ית' וידוע שהטעות
הנעשו בעבודת כוכבים מפני שאמרו שאין
מכבודו ית' להשיג על השפלים לזה אמר
עתה הללו את ה' כל גוים כלומר ראו
מעלותיו יתברך שבמקום גדולתו בם אתה
מואל ענותנותו להשגיח על השפלים ולכן
שבחורו כל האומות בזה ליה יספר שבחי
ומעשיו כענין דור לדור יבצח מעשיך ואומר
ואמת ה' לעולם כמו שאמרים באתה ויליב
ומלכותו ואמונתו לעד קיימת וגם על הים
כשאמרו שירה לא היתה תכליתה רק לפרסם
אלהותו יתברך :

כדאמרינן במגילה [ט'] ע"ש ובארמית הוא
לשון כוזב כמ"מ [כ"א] אגב דיקרי ע"ש .
ואומר עוד אנה ה' כי אני עבדך כלומר
מעשה אעבדך כעבד ומוסיף לאמר אני
עבדך בן אמתי ויתבאר ע"פ מאי דאמרינן
בב"ב [קכ"ז] עבדי הוא וחור ואמר בני הוא
נאמן מ"ט דמכמש ליה כעבדא וכו' ואי קרי
ליה עבדא בר אמהתא אינו נאמן אה"כ
לומר בני הוא דלא היה מבזה אותו כל כך
כן הוא גירסת הרי"ף שם והרמב"ם פ"ד
מנחלות ע"ש ולכן חוזר ואומר אני עבדך
בן אמתי דבמה שאמר מקודם אני עבדך
אין ראי' שמוסיף א"ע כעבד דהא יכול
לומר אה"כ הני בני אבל כשאומר עבדך בן
אמתי בוב אינו יכול לומר אני בנו והוה
עבד ממש. ואומר עוד פתח למוסרי כלומר
דכשאתי עבדך אז אני בן חורין גמור ואיני
אסור בעבדות היל"ה והבלי העולם כדתנן
באבות כל המקבל עליו עול תורה פירקין
ממנו עול דרך ארץ ולכן לך אזבח זבח
תודה ובשם ה' אקרא להודות לוי' ולא אשא
שם איש על שפתי ליתן תודה רק לך לבדך
ועל שהפסיק הרבה חוזר ואומר נדרי לה' אשלים
נגדה לא לכל עמו ובאיה מקום בחלרות בית
ה' בהוכי ירושלים הללויה שהוא מקום גלוי :
הִדְלוּ אֵת ה' כל גוים וגו' בפסחים ד'
ק"ח איחא דחנניה מישאל ועזריה
כתיבאו מוכסן האש אמרו פסוק זה ע"ש

הגדה

הודו לי כי טוב
 יאמר נא ישראל
 יאמרו נא בית אהרן
 יאמרו נא יראי יי

כי לעולם חסדו :
 כי לעולם חסדו :
 כי לעולם חסדו :
 כי לעולם חסדו :

מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה : יי לי לא אירא
 מה יעשה לי אדם : יי לי בעיני ויאני אראה בשונאי :
 טוב לתכות בני מבמות באדם : טוב לתכות בני מבמות
 בגדיבים

ליל שמורים

הודו לה כי טוב בל"ח כהנים שט
 אמר ר"ח נואי דקייב הודו לה וגו'
 הודו לה שגובה חובתו על אדם בטו' זו
 עשיר בשורו ועני בשיו יתוש צבילתו אלמנ'
 בתרנגולתה עכ"ל וי" להבין מאי קשיא ליה
 לר"ח ועוד דאטו און יסורים צעולם רק
 אלו הדברים הקטנים וכל דקשה ליה לר"ח
 איך אומר כי לעולם חסדו הלא כמה מיני
 יסורים יש בעולם והו מדת הדין ולא מדת
 החסד ולזה מבאר רב הסדה שגם זה הוא
 חסד גמור ויתבאר בדרך משל לדוגמא
 כשיש מפעט עונש על עשיר גדול לשבת
 צבית האסורים עשרים שנה ויבא אחד ויאמר
 להעשיר אם התן השור שלך להריגה הפטר
 מהעונש שלך האם יש כח לשער עד כמה
 תגדל שמחת העשיר הו' לך חסד גדול מזה
 וכה"ג לעני בשיו וליתוס צבילתו ולאלמנה
 בתרנגולתה כשיטנו כופר נפשו צדברים
 קטני ערך כאלה וכן הוא משפטי ה' צבוי"ז
 כשמסר את האדם ביסורים אם נבער
 ביסורים אלו הם פדיון נפשו כערך העשיר
 שפודה את נפשו בשורו הו' לך חסד גדול
 מזה וזהו שמהיים יאמר נא ישראל יאמרו נא
 בית אהרן יאמרו וגו' כי כל הקרוב קרוב
 ויהר לה' הוא מרגיש ומצין יותר זה הענין
 שאמרו שלעולם חסדו :
מן המצר קראתי וגו' כלומר לבד

בגדיבים : כל גוים סבבוני בשם יי כי אמילם : סבבוני
 גם סבבוני בשם יי כי אמילם : סבבוני כדבורים דועכו
 באש קוצים בשם יי כי אמילם : דחה דחיתני לנפול
 ויי עזרני : עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה : קול רנה
 וישועה באהלי צדיקים ימין יי עושה חיל : ימין יי
 רוממה ימין יי עושה חיל : לא אמות כי אחיה ואספר

ליל שמורים

אבטח ולא אפחד והו שאמר דהמע"ה
 אומר לה' מחסי ומגודתי אלהי אבטח בו
 ר"ל שבצטחון בה' יש שני הדברים מהמחסה
 על החוסה וצטחון הצוטת על המוצטח והו
 שאומר טוב לחסות בה' כלומר שאפילו
 במדרגת חסון ג"כ לב החוסה יוהר מוצטח
 בהמחסה ממדרגת לצטוח באדם ולא לבד
 בהתם אדם אלה אפילו טוב לחסות בה'
 מצטוח בגדיבים . כל גוים סבבוני וגו' וכל
 כך אני צטוח בה' עד שאם יחייך שכל גוים
 סבבוני עכ"ו אבטח בה' כי אמילם שאלת
 כחס כמו היהודים האומללים [נחמיה ד']
 ואף גם אם סבבוני גם סבבוני צביצוב אחר
 סיצוב אבטח כי אמילם ואף גם אם סבבוני
 כדבורים שעומדים עלי ועוקים אותי כדבורים
 ומצטיחים אם אדבק אללם יתנו לי דבש
 כהדבורים עכ"ו צבסס ה' כי אמילם אמנס
 אם דחה דחיתני לנפול שהנפילה קרובה
 לבא או ויה' עורני שאפילו מדת הדין מסכמה
 לעזור לי כידוע שכל מקום שנאמר ויה' הוא
 וצית דינו וגם זה היה במלרים שבהחלה
 שעבדו בהם מעט ואח"כ הרבה ואח"כ
 הפילו וזכריהם ליאור ושתק להם הקב"ה
 וכשהפכידו העבודה צהין כח לסבול הכס
 הקב"ה במכות וזה שאמר דעכו כאש קוליס
 הכוונה שכבו נר ישראל כל כך מהר כמו
 אש קוליס שנכלה מהר שרלו לכבות לגמרי
 נר ישראל בהיפק ממאוי דכתיב [ש"ב כ"א]
 ולא תכבה אה נר ישראל כי בזה שהטילו

מעשי

וגו'

מַעֲשֵׂי יְהוָה: יִסּוֹר יִסְרֵנִי יְהוָה וְלִמּוֹת לֹא נִתַּנְנִי: פָּתְחוּ לִי
 יַעֲלֵי צֶדֶק אֲנִי בְּכֶם אֲדַבֵּר יְהוָה: זֶה הַשַּׁעַר לִי צְדִיקִים
 יִבְּאוּ בוֹ: אֲדַבֵּר בְּכִי עֲנִיתֵנִי וְתָהִי לִי לְיִשׁוּעָה: אֲדַבֵּר אֲבָן
 תִּמְאֵסוּ הַבּוֹנִים הַיְתֵתָה לְרֹאשׁ פְּנֵה: אֲבָן כִּמְאֵת יִי הַיְתֵתָה
 וְזֹאת הִיא נִפְלְאוֹת בְּעֵינֵינוּ: סֵאת זֶה הַיּוֹם עֲשֵׂה יִי נִגְלִילָה
 וְנִשְׁמַחָה בוֹ: הִיא

אֲנִי יִי הוֹשִׁיעָה נָא: אֲנִי יִי הוֹשִׁיעָה נָא:
 אֲנִי יִי הַצְּלִיחָה נָא: אֲנִי יִי הַצְּלִיחָה נָא:

בְּרוּךְ הַבֹּא בְּשֵׁם יִי בְּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יִי: בְּרוּךְ אַל יִי וַיֵּאָר
 לָנוּ אֶסְרוּ חַג בְּעִבּוֹתַיִם עַד קַרְנֹת הַמִּזְבֵּחַ: אֵל אֵלֵינוּ

אתה

ליל שמורים

וגו' מנאח והולך דבליקוס אין הפרש בין קודם הישועה לאחר הישועה אלא לענין הודיה להביא קרבן הודה דהוה ודאי לא שיך קודם הישועה ולזה אני מבקש פתחו לי שערי לדק והס שערי ישועה ואבא בם כדי להודות ולהביא קרבן הודה וזה השער לה' דיקים יבואו בו אחר הישועה אבל שארי שערים כמו שערי זמרה ושערי שבתה אין הפרש בין קודם הישועה לאחר"כ. אודך כי עניתני וגו' כלומר עתה אחר הישועה אני אומר הודיה ונתן לך הודה גם על היסורים שעברו גם על הישועה וזהו שאומר אודך על כי עניתני ואודך גם על מה שאהיה ומהי לי לישועה. אבן מאסו הבונים וגו' שפרעה יהונתן מאסו אותי והפילוני ולכן קראם בונים מפני שהכריחו אותנו לבנות את פסע ורעמסס ועתה הייתי לראש פנה ואומר. מאת ה' היתה זאת וגו' כלומר אם כי נפלא בעינינו ע"פ דרך הטבע איך היתה ההשועה הזאת אך באמת מאת ה' היתה זאת למעלה מן הטבע ולכן זה היום שעשה לנו ההשועה נגילה ונשמחה בו בהקב"ה וכמו שהשועתנו בעבדות

אֵתָה וְאֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אֶלְהֵי אֲרוֹמְמוֹךָ: אֵלֵינוּ הוֹדוּ לֵנוּ בְּכִי מִיב
 לְעוֹלָם תְּסַדּוּ: הוֹדוּ

הוֹדוּ לֵנוּ בְּכִי מִיב
 הוֹדוּ לְאֵלֵהֵינוּ הָאֱלֹהִים
 הוֹדוּ לְאֵדוֹנֵינוּ הָאֲדוֹנִים
 לְעוֹשֵׂה נִפְלְאוֹת גְּדוּלוֹת לְבָדוֹ
 לְעוֹשֵׂה הַשָּׁמַיִם בְּתַבּוּנָה
 לְרוֹקֵעַ הָאָרֶץ עַל הַמַּיִם
 לְעוֹשֵׂה אוֹרִים גְּדוּלוֹת
 אֵת הַשָּׁמֶשׁ לְקִמּוּשְׁלַת בְּיוֹם
 אֵת הַיָּרֵחַ וְכוֹכָבִים לְמִמְשָׁלוֹת בְּלִילָה
 לְמַבַּה מִצְרַיִם בְּבִכּוּרֵיהֶם
 וַיֵּצֵא יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכֶם
 בְּיַד הַזִּקְנָה וּבְזִרְעוֹ נְמוּיָה
 לְנִזְרֵיִם סוּף לְגוֹזְרִים
 וְהַעֲבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ

בְּכִי לְעוֹלָם תְּסַדּוּ:
 בְּכִי לְעוֹלָם תְּסַדּוּ:

יגער

ליל שמורים

הוֹדוּ לה' וגו' הודו לאלהי וגו' ואח"כ אומר הלל הגדול ואף שיש מהפוסקים הסוברים שיאמר יהללך אחר הלל ולא יתחום ואח"כ יתחום בישבח מ"מ גראה יותר בהסברים לאמר טיף אחר הלל הגדול ונשמה וישבח עד הברכה ואח"כ לחתום ביהללך כמ"ש בש"ע סי' ת"פ ואמרינן בפסחים ד' קי"ח ולמה נקרא שמו הלל הגדול א"ר יוחנן מפני שהקב"ה יושב ברומו של עולם ומחלק מזונות לכל בריה עכ"ל ולריך ביאור וכלע"ד דה"פ דהנה בזמן יל"ט שטלו טסד ההלל היה גילוי אלהות גמור בפרסום אבלי עתה הגילוי הוא בהסתר גימז

בעבדות עד שניע החג ונשחטנו וניע דמו לקדשה המזבח. ואומר אלי אהה ואודך אליהי אדמינך דאלי הוא מדת החסד ואלהים הוא אמת דאין ועתה בסופו מפרש הרעיון שאמרנו מקודם שאין ללדיקים הפרש בין קודם ההשועה לאחר ההשועה אלא לענין ברכה אהיה אבל לענין רוממות ה' אין שום הפרש וזה שאומר בעת שאלי אהה אז ואודך אבל אדמינך גם בעת אלהי כמ"ש ומכיים בסופו יסוד הענין הודו לה' כי טוב כל"ש שחסד דה מעולם ועד עולם וגם בעת היסורים דזה חסדים גפלאים כמו שבארנו בפסוק זה למעלה ע"ש

צדה וצונקה אין לנו מִקֵּץ אֵלָּא אֵתָּה : אֵלֹהֵי הָרִאשׁוֹנִים
וְהָאַחֲרוֹנִים אֵלֹהֵי כָּל בְּרִיּוֹת אֲדוֹן כָּל תּוֹלְדוֹת הַמְּהוּלָּל
בְּרֹב הַתְּשַׁבְּחוֹת . הַמְּנַהֵג עוֹלָמֵנו בְּחֶסֶד וּבְרִיּוֹתָיו
בְּרַחֲמִים . וַיֵּי לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן . הַמְּעוֹרֵר יִשְׁנִים וְהַמְּקַיֵּץ
בְּרַדְמִים וְהַמְּשִׁיחַ אֲלֵמִים וְהַמְּתִיר אֲבוּרִים וְהַסּוֹמֵךְ
נִיפְלִים וְהַזּוֹקֵף כְּפֹפִים . לֵךְ לְבָרֵךְ אֲנַחְנוּ מוֹדִים . אֵלֹהֵינוּ
פִּינּוּ מֵלֹא שִׁירָה בַּיּוֹם וְלִשְׁוֹנֵנוּ רִנָּה כְּהַמּוֹן גְּלוֹי .
וְשַׁפְּתוֹתֵינוּ יִשְׂבַּח כְּמִרְחַבֵי רִקִיעַ . וְעֵינֵינוּ מְאִירוֹת
כְּשֶׁמֶשׁ וּבְיַרְחָ . וְיַדֵּינוּ פְּרוּשׁוֹת כְּנִשְׂרֵי שָׁמַיִם . וְרַגְלֵינוּ
קְרוֹת כְּאֵירוֹת . אֵין אֲנַחְנוּ מִסְּפִיקִים לְהוֹדוֹת לָךְ יי
אֵלֹהֵינוּ וְאֵלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וְלִבְרַךְ אֶת שְׁמֶךָ עַל אַחַת מֵאַלְפֵי
אַלְפֵי אֲלֵפִים וּרְבִי רַבּוֹת פְּעָמִים הַטּוֹבוֹת שְׁעֵשִׂית
עִם אֲבוֹתֵינוּ וְעִמָּנוּ . מִמְּצָרִים גְּאֲלַתְנוּ יי אֵלֹהֵינוּ וּמִבֵּית
עַבְדִּים פְּדִיתְנוּ . בְּרַעַב וּנְתָנוּ . וּבְשִׁבְעַת בְּלַבְלַתְנוּ .
מִחֲרַב הַצֵּלַתְנוּ . וּמִדְּבַר מִלְּטַתְנוּ . וּמִחַלְוֵי רָעִים
וּנְאֻמֵּי דְלִיתָנוּ . עַד הֵנָּה עֲזָרוּנוּ רַחֲמֶיךָ וְלֹא עֲזָבוּנוּ
חֲסְדֶיךָ . וְאַל תִּטְּשֵׁנוּ יי אֵלֹהֵינוּ לְנֶעֱזֵב . עַל כֵּן אֲבָרִים
יִשְׁפְּלֹת בָּנוּ זְרוּחַ וּנְשָׁמָה שְׁנַפְּחָת בְּאַפֵּינוּ וְלִשׁוֹן אֲשֶׁר
יִשְׁמַת בְּפִינוּ . הֵן הֵם יוֹדוּ וַיְבָרְכוּ וַיִּשְׁבַּחוּ וַיִּפְאֲרוּ וַיְרוֹמְמוּ
וַיַּעֲרִיצוּ וַיִּקְדְּשׁוּ וַיִּמְלִיכוּ אֶת שְׁמֶךָ מִלְּפָנֵינוּ . כִּי כָּל פֶּה
לָךְ יוֹדֶה . וְכָל לִשׁוֹן לָךְ תִּשְׁבַּע . וְכָל בֶּרֶךְ לָךְ תִּכְרַע
וְכָל קוֹמָה לְפָנֶיךָ תִּשְׁתַּחֲוֶה . וְכָל לְבָבוֹת יִירְאוּךָ וְכָל
קָרֶב וּבְלִיּוֹת יִזְמְרוּ לְשִׁמְךָ . בְּדָבָר שְׂפָתוֹב כָּל עֲצָמוֹתַי
תִּיאַמְרֶנָּה יי מִי כְּמוֹךָ מַצִּיד עֵנִי מִחֹזֶק מְמָנוּ וְעֵנִי וְאֲבִיוֹן
מִגְּזוּלוֹ . מִי יִדְמָה לָךְ וּמִי יִשׁוּהַ לָךְ וּמִי יַעֲרֶךְ לָךְ . הָאֵל
הַגְּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵד עֲלֵינוּ קוֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ .

נהללך

וַיַּעַר פְּרִיעָה וְחִילוּ בַיּוֹם סוּף
לְמוֹלֶיךָ עֲמוּ בְּמִדְבָר
לְמִפְּנֵי מַלְכִים גְּדוֹלִים
וַיַּהֲרוֹג מַלְכִים אֲדוּרִיב
לְסִיחוֹן מִקֵּץ הָאֲמוּרִי
וְלַעֲזוּג מִקֵּץ הַבְּשָׁן
וְנָתַן אֶרֶץ לְנַחֲדָה
נַחֲדָה לְיִשְׂרָאֵל עֶבֶד
שִׁבְשִׁפְלָנוּ זָכַר לָנוּ
וַיִּפְרְקֵנוּ מִצָּרֵינוּ
נָתַן לָחֵם לְכָל בֶּשֶׂר
הוֹדוּ לְאֵל הַשָּׁמַיִם

נְשַׁמַּת כָּל חַי תְּבָרַךְ אֶת שְׁמֶךָ יי אֵלֹהֵינוּ . וְרוּחַ כָּל
בֶּשֶׂר תִּפְאֵר וְתִרְוַמֵם וּכְרַךְ מִדְּפָנוּ תַמּוּד . מִן
הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם אֵתָּה אֵל . וּמִבְּדַעְדֵּיךָ אֵין לָנוּ מִלְּךָ
גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ פּוֹדֶה וּמַצִּיל וּמְפָרֵגִים וּמְרַחֵם בְּכָל עֵת

צדה

ליל שמורים

ורק המצויים בעם ה' יראו במרחי שכלם
גילוי אלהות וכוה כאמר אלה אל מסתתר
[שעיה מ"ה] אמנם כשתבונן בעניני
פרנסתנו אנו רואים גם עתה גילוי אלהות
גמור וכן מאופן קיומנו אנו רואים גילוי
אלהות ולכן מסמיכים מוזמר זה להלל
המצוי מפני שגם בו מבוהר הוכן יליאת
מצרים עד ביאת הארץ ואומר אח"כ שבשפלנו
זכר לנו ויפרקנו מצריתנו נוחן לחס לכל בשר
והכוונה שלא תאמר שעתה חין לנו גילוי
אלהות ואך שחסדו ית' שופע עלינו אל
האמר כן דגם בשפלנו זכר לנו ומשגיח עלינו
מפני שלעולם חסדו לא הפסק ורואיה משגי

הדברים האחד ויפרקנו מצריתנו כמו שאמרנו
בהגדה שלא אחד בלבד וכו' אלא שבכל חזר
ודור וכו' וזה סימן מובהק כי לעולם חסדו
והשמיט נוחן לחס לכל בשר מאופן פרנסתנו
עתה נבין כי לעולם חסדו ולכן הודו לאל
השמים כל"ח בכל עת ובכל שעה וזהו שאמר
ר"י ולכן נקרא הלל הגדול מפני שעניני
יציאת מצרים יש בו כמו בהלל המצרי ועוד
נוסף בו אופן הנהגתו ויברך עמנו ביימן
הזה ולענין פרנסתנו וזהו נוסף על הלל
המצרי ולכן נקרא הלל הגדול [וזהו יוסב
ברומנו של עולם כלומר כביכול בריחוק
ובהסתר פנים] :

הגבור

וְהִלְלָהּ וְנִשְׁבְּחָהּ וְנִפְאָרָהּ וְנִבְרָךְ אֶת שֵׁם קְדוֹשָׁהּ . בְּאֵמֶר
 לְדוֹד בְּרַכְיָ נִפְשֵׁי אֶת יי וְכֵן בְּרַכְיָ אֶת שֵׁם קְדוֹשׁוֹ :
 הָאֵל בְּתַעֲצוּמוֹת עֵזוֹהּ . הַגְּדוֹל בְּכַבּוֹד שְׁמָהּ . הַגְּבוּר
 קְנֻצָה וְהַנּוֹרָא בְּנוֹרְאוֹתֶיהָ . הַמְּלֹךְ הַיּוֹשֵׁב עַד בְּהַא
 רֵם וְנִשְׂא :

שׁוֹכֵן עַד מְרוֹם וְקְדוֹשׁ שְׁמוֹ . וְכַתּוּב רַנְּנוּ צְדִיקִים בַּיי
 לַיְשָׁרִים נְאוּה תִּהְיֶה : בְּפִי יִשְׁרָיִם תִּתְהַלֵּל .
 בְּדַבְרֵי צְדִיקִים תִּתְפַּרֵּךְ . וּבִלְשׁוֹן חֲסִידִים תִּתְרוֹמֵם .
 וּבִקְרֹב קְדוֹשִׁים תִּתְקַדֵּשׁ :

וּבַמְקַהֲלוֹת רַבְבוֹת עִמָּהּ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרַנְתָּהּ תִּתְפַּאֵר
 שְׁמָהּ מִלְּפָנֶיךָ כָּל דוֹר וְדוֹר שֶׁבֶן חוֹבֵת כָּל
 הַיְצוּרִים . לְפָנֶיךָ יי אֱלֹהֵינוּ וְאַלְהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְהוֹדִיתָ
 קְהָל לְשִׁבְחָהּ לְפָאֵר לְרוֹמֵם לְתַדַּר לְבָרֵךְ גְּעִלָּה וְלִקְלַב
 עַל כָּל דַּבְרֵי שִׁירוֹת וְתִשְׁבְּחוֹת נְדוּר בֵּן יִשִׁי עִבְדֶּךָ
 מְשִׁיחָהּ :

יִשְׁתַּבַּח שְׁמָהּ לְעַד מִלְּפָנֶיךָ הָאֵל הַמְּלֹךְ הַגְּדוֹל וְהַקְּדוֹשׁ
 בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ כִּי לָךְ נְאֻה יי אֱלֹהֵינוּ וְאַלְהֵי
 אֲבוֹתֵינוּ שִׁיר וְשִׁבְחָהּ הִלֵּל וְזַמְרָה עוֹ וּמְשַׁלָּה נֻצָּה
 גְּדָלָה וְגִבּוּרָה תִּהְיֶה וְתִפְאָרֶת קְדוּשָׁה וּמְלֻכוֹת . בְּרַכּוּתָהּ
 וְהוֹדָאוֹת מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם :

יהללך

ליל שמורים

הגבור לנצח והנורא בנוראותיך יש לעין למה לא אמר גם הגבור בגבורותיך או גם הנורא לנצח ויתבאר ע"פ מאמרו ז"ל ביומא ד' ס"ט דירמיה ודניאל לא אמרו הגבור והנורא ואחו אנשי ככה"ג והחזירו עטרה לישנה ואמרו הן בגבורותיו צבליים מרקדים בסיכלו ושוחק והן הן נוראותיו כבש אמד בין ע' זאבים וכו' ולפ"ו חו"א הגבור בומה"ז אינו לעובתנו ותיאור הנורא גם בומה"ז הוא לעובתנו וכו' שאינו אומרים בחפלה אלה גבור לעולם ה' כלשון דלא כמו שדעו לבטלו מלומר אלא כדעת אנשי ככה"ג אך אינו דומה הוא זה שהיה בזמן הבית שהיה לעובתנו משא"כ עתה וזה פירושו הגבור לנצח אבל אי"א לומר הגבור בגבורותיך שאינו דומה כמ"ש אמנם והגדיל בטראותיך

וְהִלְלוּהָ יי אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל מַעֲשֵׂיהָ וְחַסְדֶּיהָ צְדִיקִים עוֹשֵׂי
 רְצוֹנָהּ וְכָל עַמָּהּ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרַנְתָּהּ יוֹדוּ וַיְבָרְכוּ
 וַיִּשְׁבְּחוּ וַיִּפְאָרוּ וַיְרוֹמְמוּ וַיַּעֲרִיצוּ וַיִּקְדְּשׁוּ וַיִּמְלִיכוּ אֶת
 שְׁמָהּ מִלְּפָנֶיךָ . כִּי לָךְ טוֹב לְהוֹדוֹת וּלְשַׁבְּחָהּ נְאֻה לְזַמֵּר
 כִּי מַעֲוֹלָם וְעַד עוֹלָם אֶתָּה אֵל : בְּרוּךְ אַתָּה יי מְלֹךְ
 מְהִלֵּל בְּתִשְׁבְּחוֹת :

הגני מוכן ומוזמן לקיים מצות כוס רביעי מארבע כוסות לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה ע"י ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל .

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מְלֹךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְרֵי הַגֶּפֶן :
 וְשׂוֹמֵה בַּסִּיבָה . וְיֹצֵר כְּרֵכֶה אֲחֻנָּה . וְעַל שֶׁאֵר מַשְׁקִים מִבְּכֵךְ אֲחֻנָּה בְּנֵי :

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מְלֹךְ הָעוֹלָם עַל הַגֶּפֶן וְעַל פְּרֵי
 הַגֶּפֶן וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה וְעַל אֶרֶץ חֲמֵדָה טוֹבָה
 וְרַחֲבָה שְׂרָצִית וְהַנְחִלָּתָה לְאֲבוֹתֵינוּ לְאֹכֹל מִפְּרִיהָ
 וּלְשִׁבּוֹעַ מִטוֹבָה רַחֵם נָא יי אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עִמָּהּ וְעַל
 יְרוּשָׁלַיִם עִירָהּ וְעַל צִיּוֹן מְשֻׁבֵּן בְּבוּרָהּ וְעַל מִזְבְּחָהּ וְעַל
 הַיְכָלָהּ וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ וְהַעֲלֵנוּ
 לְתוֹכָהּ . וְשִׁמְחָנוּ בְּבִנְיָנָהּ וּנְאֻבֵּל מִפְּרִיהָ וְנִשְׁבַּע מִטוֹבָהּ
 וְנִבְרָכָה עֲדֵיהָ בְּקִדּוּשָׁהּ וּבְטַהֲרָהּ (בשבת ורצח) וְהַחֲדִיצָנוּ
 בְּיוֹם הַשְּׁבִיטָה (הַזֶּה) . וְשִׁמְחָנוּ בְּיוֹם חַג הַמִּצּוֹת הַזֶּה . כִּי
 אַתָּה יי טוֹב וּמְטִיב לְכָל וְנוֹדֶה לָךְ עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרֵי
 הַגֶּפֶן : בְּרוּךְ אַתָּה יי עַד הָאָרֶץ וְעַל פְּרֵי הַגֶּפֶן :

נרצה כבר כלה הזללים את מטעך אם עשית כסדר הזה :

חַסֵּל סִדּוּר פֶּסַח בְּהִדְקָתוֹ . בְּכֵן מְשַׁפְּטוֹ וְחַקְתָּ . בְּאֵשׁ
 זְבִינוּ

ליל שמורים
 בנוראותיך כלואו נוראות שהיה בזמן הבית : נובה לעשותו הנשון אינו מווייק דאס חסל סידור פסח בהדקתו וכו' בן הכונה על סידור קרבן פסח הכי לא הנכר

זכינו קסדר אותו בן נזכה לעשותו : זך שוכן מעונה .
כומם קהל עדת מי מנה . בקרוב גהר נמיעי כנה .
פדונים לציון ברנה :

לשנה הבאה בירושלים :

בליל א' אומרים ובבן ויהי פחצי הלילה :

אז רוב נסים הפלאה בלילה . בראש אשמורת זה
הלילה . גר צדק נצחתו בנהלקרו לילה . ויהי פחצי
הלילה : דנה בלך גרר בחלום הלילה . הפחדת ארמי
באמש לילה . וישר ישראל למלאך ויובל לו לילה .
ויהי פחצי הלילה : זרע בכורי פתרום מחצת פחצי
הלילה . חילם לא מצאו בקומם בלילה . טיסת נגיד
החישת סלית בכוכבי לילה . ויהי פחצי הלילה : יען
בחרף לנופף אוני הובשת פגרו בלילה . פרע בל
ומצבו באישון לילה . לאיש המודות נגלה רז חזות
לילה . ויהי פחצי הלילה : משתבר בכלי קדש נהרג בו
בלילה . נושע מבור אריות פותר בעתותי לילה . שגאה
בטר אניני וכתב ספרים בלילה . ויהי פחצי הלילה :

עוררת

ליל שמורים

היכרתו זמי הקרבן וחס הכוונה על סדר
ליל פסח שאכלנו מנה ומרור ושהינו ד' כוסות
ומתפללים שמוכה לעשות הפסח א"כ הו"ל
לומר כאשר זכינו לסדר אותם כן מכה
לעשות הפסח . ונלע"ד שבאמת ז"ל כן וסחח
בלפנינו היא בנזע"ג לשה"ג שבשם הזכרנו כל
הדעים ודע שיש שמוס הכוס אחר מלך
מחילל בתבחות ולפי הנראה כן עיקר
לדינא ומ"מ יש בשוהים אחרי הפיוטים כמ"ס
המג"א בסו"ה סק"ב בשם מהר"ם ע"ש :
ובבן ויהי בחצי הלילה ליל בכונת
היה

עוררת נצחה עליו בנדר שנת לילה . פורה תדרוך
לשומר מה מלילה . צרה בשומר ושה אתא בקר וגם
לידה . ויהי פחצי הלילה : קרב יום אשר הוא לא יום
ולא לילה . רם הודע פי קה היום אף לך הלילה . תאיר
שומרים הפקד לעירך כל היום וכל הלילה . תאיר
באור יום חשבת לילה . ויהי פחצי הלילה :

בליל ב' אומרים ובבן ואמרתם זבח פסח :

א"מין גבורותיה הפלאה בפסח . בראש כל מעודות גשאת פסח . גלית
לאזרתי מצות ליל פסח . ואמרתם זבח פסח : דלתיו דפקת כחום
היום בפסח . הסעיד נוצצים ענות מצות בפסח . ואל תפקד רץ וזכר לשור
לעך פסח . ואמרתם זבח פסח : וועמו סדומים ולוחמו באש בפסח . חלץ
דום מהם ומצות אפה בקין פסח . טאמאת אדמת מוף ונוף בעברך בפסח .
ואמרתם זבח פסח : יה ראש כל און מסצת בליל שמור פסח . בביר על
בן גבור פסח פדם פסח . לבלתי תת משחית לבא בפחמי בפסח .
ואמרתם זבח פסח : מסגרת סגרה בעתותי פסח . גשמדה מדין בצליל
שעורי עומר פסח . שורפו משמני פול וקוד בנקד וקוד פסח . ואמרתם זבח
פסח : עוד ביום גנוב לעמוד עד געה עונת פסח . בס יד פתחה לקגג

צול

ליל שמורים

היה כלילה ומהרץ ויהי בחצי הלילה וכן כל
החרוים הם קשיא . והירוך ודע שלשון נלחתו
חטו מדויק קלה דמשמע נלחה אותו ויהר
טיב לגרום נלחמו וכן מבואר במדרש פ'
זן לך דיוחלק עליהם לילה פירושו שהלילה
נחלק ע"ש ובסוף אין לומר ויהי בחצי
הלילה כמ"ס המג"א בסו"ה סק"ב וכן
בסוף ואמרתם זבח פסח אין לומר בסופו
כמ"ס שם :
ובבן ואמרתם זבח פסח יראה לי דגם
בכאן כוון הפיוטן כוונה נפלאה
דהנה בחורה נקרא יו"ט זה חג המזות ובלשון
הבמים נקרא פסח ולניך טעם למה שהרי
הפסח אינו אלא לילה אחד ומונה אוכלין
בן שבעי . הימים וז"ל הטעם משום דבשם
פסח נראה הנס שפסח הנקום על בתי בני'
לפיכך חביב עלינו לקראו בשם חג הפסח
ונקיים לישנא דקרא ואמרתם זבח פסח
כדרך הפיוטים להפארת הענין ועיקר כוונתו
כן הוא ואמרתם ליו"ט זה בשם פסח ומפרש
הטעם מפני שאומץ גבורותיה הפלאה בפסח
כלומר בקרבן פסח שפסחה על בתי בני'
במלרים כנגדך את בכורי מלרים ושבעד
הנס הזה בראש כל מועדות נשאת חג
הפסח למעלה מכל המועדים כדכתיב החודש
הזה לכם ראש חדשים וכן גלות לאזרתי
לאברהם אבינו חלות ליל פסח מפני שהקב"ה
ידע שבחנות לילה זה יפסח על זרע אברהם
ולכן ואמרתם זבח פסח כלומר שתקראוהו
בשם חג הפסח וכן כל החרוים . ומה שהמר
סחי

צול בפסח . צפה הצפית ערוך השלחן בפסח . באמרתם זבח פסח : קהל
 פנסה תדסה צום לשלש בפסח . ראש מבית רשע מבצת געין חמשים
 בפסח . שתי אלה רגע תביא לעוצית בפסח . תעוז ידה ותרום ימנה גליל
 התקדש סג פסח . באמרתם זבח פסח :

בי לו נאה . בי לו יאה :

אדיר במלוכה . בחור בהלכה . גודיו יאמרו לו . לך
 ורך . לך בי רך . לך אף רך . לך יי הממלכה .
 בי לו נאה . בי לו יאה : דגול במלוכה . הדור בהלכה .
 ותיקו יאמרו לו . לך ולך : זכאי במלוכה . חסין בהלכה .

טפסריו

ליל שמורים

שפי אלה רגע הביא לעולית בפסח כ"ל
 שכוונתו על קרא דאיה שישו ושמי בתי
 אדום יושבת בארץ עון וגו' השכרי ותערי
 וזהו שפי אלה השכרות וההערות ומה
 שאמר רגע כ"ל משום דאין כוונתו להקט
 במחריבי בית קדשנו רק מה שהכרח לאדם
 מפני תקון העולם אבל אופן האיבוד
 מבקשים שיהיה כרגע כדי שלא ילטערו
 הרבה וכן י"ל במה שאנו אומרים בצרכת
 ולמלשינים כרגע יאבדו :

בי לו נאה כי לו יאה וכו' לך ולך לך
 כי לך וכו' כ"ל דהפזמון הזה מסודר

על פסוק לך ה' הגדולה והגבורה וגו' כי
 כל וגו' לך ה' הממלכה וגו' ועל פסוק לך
 שמים אף לך ארץ ואומר כי לו נאה המלוכה
 שמנהיג עולמו בחסד וברחמים וזה דבר נאה
 לפני הברואים וגם כי לו יאה מלשון הגמ'
 יאות אמרת מלשון נכון בלה"ק והיינו שכנגד
 זה במשפט יעמיד ארץ דאל"כ לא יהיה קיום
 העולם ומתחיל ואומר אדיר וכו' גדודיו
 יאמרו לו לך ולך וכו' ר"ל כמו שמלך בוד'
 עיקר חיזוקו הוא ע"י גדודי החיל כמו כן
 כביכול יש לו ג"כ גדודי חיל אבל הם אינם
 עושים כלום והם כגרון ביד החולב ואומרים
 לך הגדולה ולך הגבורה וגו' כי כל בשמים
 ובארץ לך ה' הממלכה שאתה בעלמך מנהיג

טפסריו יאמרו לו . לך ולך : יחיד במלוכה . כפיר
 בהלכה . למודיו יאמרו לו . לך ולך : מושיע במלוכה .
 נורא בהלכה . סביבו יאמרו לו . לך ולך : עניו במלוכה .
 פודה בהלכה . צדיקו יאמרו לו . לך ולך : קדוש במלוכה .
 רחום בהלכה . שנאניו יאמרו לו . לך ולך : תקיף במלוכה .
 תומך בהלכה . תמימו יאמרו לו . לך ולך :

אדיר הוא יבנה ביתו בקרוב . במהרה במהרה בימינו
 בקרוב . אל בנה אל בנה . בנה ביתך בקרוב :
 בחור הוא . גדול הוא . דגול הוא . יבנה ביתו בקרוב .
 במהרה במהרה : הדור הוא . ותיק הוא . זכאי הוא . חסיד
 הוא . יבנה ביתו בקרוב . במהרה במהרה : טהור הוא . יחיד
 הוא . כפיר הוא . למוד הוא . מלך הוא . נורא הוא .
 סביב הוא . עוזו הוא . פודה הוא . צדיק הוא . יבנה

ביתו

ליל שמורים

אדיר הוא יבנה ביתו בקרוב וכו'
 הלשונות כפולים ואולי דבירובלמי
 מע"ש פ"ה ה"ב אומר דבנין בהמ"ק יהיה
 קודם למלכות בית דוד ע"ש וברש"י ר"ה
 ד' ל' וסוכה ד' מ"א אומר דבנין העמיד
 לא יבנה ע"י בני אדם ובידי שמים יבנה
 ע"ש ולפי הנראה יהיה זה א"ה אחרי ביאת
 גואל לדק כדמוכח משירת הים שאמרו מכון
 לשבתך פעלת ה' כלומר שעתה בבניני
 המקדשות ע"י בני אדם הוא רק כמו מבין
 לשבתך אבל המקדש האנושי הוא מקדש ה'
 כוננו ידך שאתה תעשה אותו ולא ע"י בני
 אדם ואז ה' ימלך לעולם ועד שאתה
 התגלות מלוכה . ולענ"ד כפי המתבאר לי
 מדברי קדושי עליון שמתחלה יבנה הבית ע"י
 בני אדם ואח"כ בהמשך הזמן יתגלה בנין הקדוש
 משמים בנין של אש כמו שאנו אומרים בצרכת
 נחם ונאש אתה עתיד לבנותה כמו שאמר
 כנביא

כנגד כל אות מאותיות אלף בית והם
 מלאכים מסוחרים כמ"ש חז"ל אל תקרי שנאן
 אלא שאין והם המישרים בסתר על ביטול
 התורה ואומרים ג"כ לך כנ"ל ומסיים י"ה
 במלוכה תומך כהלכה תמימו יאמרו יו
 דיעקב נקרא איש הם וכל ישראל נקראו
 כן כדכתיב המים תהיה וגו' ועליהם כתיב
 רוכב שמים בעורך וכן תנו עוז לאלהים כמו
 שפרשנו בהגדה וגם הם אומרים לך ולך
 שאין לנו שום כח הגם שהצחירה ניתנה
 ביד האדם אמנם כבר אמרו חז"ל ילכו של
 אדם מתגבר עליו בכל יום ואלמלא הקב"ה
 פוארו לא היה יכול לו [סוכה כ"ב] וזהו
 שאומר תקיף במלוכה ע"י מעשיהם הטובים
 אמנם הוא תומכם כהלכה ואלמלי לא תמך
 אוחס לא היו יכולים לעמוד בפני הילוכו
 ולכן גם תמימו יאמרו לו לך ולך כי אין
 לנו שום כח והכל ממך ומידך נתנו לך :

הגדה של פסח

שָׁבַעַה מִי יוֹדַע . שְׁבַעַה אֲנִי יוֹדַע . שְׁבַעַה יְמֵי שְׁבִיבָא . שִׁשָּׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה .
 חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה . אַרְבַּע אֲמָהוֹת . שְׁלֹשָׁה אָבוֹת . שְׁנֵי לְחוֹת
 הַבְּרִית . אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֲרָץ .

שְׁמוֹנָה מִי יוֹדַע . שְׁמוֹנָה אֲנִי יוֹדַע . שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה . שְׁבַעַה יְמֵי שְׁבִיבָא .
 שִׁשָּׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה . חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה . אַרְבַּע אֲמָהוֹת . שְׁלֹשָׁה
 אָבוֹת . שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית . אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֲרָץ :

תִּשְׁעָה מִי יוֹדַע . תִּשְׁעָה אֲנִי יוֹדַע . תִּשְׁעָה יְרַחֵי לְדָה . שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה .
 שְׁבַעַה יְמֵי שְׁבִיבָא . שִׁשָּׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה . חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה . אַרְבַּע
 אֲמָהוֹת . שְׁלֹשָׁה אָבוֹת . שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית . אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֲרָץ :

עֶשְׂרֵה

ליל שמורים

בזה לגמרי האמנם בשעת מתן תורה נתברר זה בזיכור גמור כדכתיב השמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש כאשר שמעת אתה וכתיב פנים בפנים דבר ה' עמכם וכתיב אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלהים אין עוד מלבדו ולו נתברר שהתכלית מזכירת העולם היא קיום התורה והו תורה שבכתב חמשה חומשי תורה ותורה שב"פ ששה סדרי משנה ומהם נתברר ג"כ שאחד אלהינו בשמים ובארץ כדכתיב אתה הראת לדעת וגו' אין עוד מלבדו:

שבעה מי יודע וכו' שמונה מי יודע

וכו' הנה בספ"ג גדנה אמרו חז"ל מפני מה אמרה תורה מילה לשמונה כדי שלא יהו אביו ואמו עלזים וכל העם שמחים ולריך ביאור ונלע"ד דכשנתבונן בכל הקדושות השביעי הוא קדוש כמו שבת ושמיטה ויובל וכל הטהרות הם בשמיני כדכתיב בזה חבה ויולדת וזיוס השמיני יביאו שתי תורים ולריך טעם. ונלע"ד דהנה הקדושה זהחול אינם הפכים לגמרי אלא שזה קדוש יותר ולכן כל ימי החול מושבים השפעתם מיום השבת וכן שש שני ארע מושבים השפעתם משנת השמטה כידוע אבל הטומאה והטהרה הם הפכים לגמרי ומהפך שבעה הוא מהפך שלם ולכן בכל אום ולשון הפסוק לחלק השבוע לשבעה ימים ובעלי הלשון אמרו דשורש שבעה הוא שב כלומר דא"כ חזרת א"ע

הגדה של פסח

שָׁבַעַה מִי יוֹדַע . עֶשְׂרֵה אֲנִי יוֹדַע . עֶשְׂרֵה דְבָרִיא . תִּשְׁעָה יְרַחֵי לְדָה . שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה . שְׁבַעַה יְמֵי שְׁבִיבָא . שִׁשָּׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה . חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה . אַרְבַּע אֲמָהוֹת . שְׁלֹשָׁה אָבוֹת . שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית . אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֲרָץ :

אֶחָד עֶשְׂרֵה מִי יוֹדַע . אֶחָד עֶשְׂרֵה אֲנִי יוֹדַע . אֶחָד עֶשְׂרֵה פּוֹכְבֵינָא . עֶשְׂרֵה דְבָרִיא . תִּשְׁעָה יְרַחֵי לְדָה . שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה . שְׁבַעַה יְמֵי שְׁבִיבָא . שִׁשָּׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה . חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה . אַרְבַּע אֲמָהוֹת . שְׁלֹשָׁה אָבוֹת . שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית . אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֲרָץ :

שְׁנֵי עֶשְׂרֵה מִי יוֹדַע . שְׁנֵי עֶשְׂרֵה אֲנִי יוֹדַע . שְׁנֵי עֶשְׂרֵה פּוֹכְבֵינָא . שְׁנֵי עֶשְׂרֵה דְבָרִיא . תִּשְׁעָה יְרַחֵי לְדָה . שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה . שְׁבַעַה יְמֵי שְׁבִיבָא . שִׁשָּׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה . חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה . אַרְבַּע אֲמָהוֹת . שְׁלֹשָׁה אָבוֹת . שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית . אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֲרָץ :

שְׁלֹשָׁה מִי יוֹדַע . שְׁלֹשָׁה אֲנִי יוֹדַע . שְׁלֹשָׁה יְרַחֵי לְדָה . שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה . שְׁבַעַה יְמֵי שְׁבִיבָא . שִׁשָּׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה . חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה . אַרְבַּע אֲמָהוֹת . שְׁלֹשָׁה אָבוֹת . שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית . אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֲרָץ :

ליל שמורים

האדם לבררם ולכן תיכף אחר מתן תורה הפכים לגמרי שלא נאמר ח"ו שיש שני החלוקות לזה מהיים אחד אלהינו וכו' שדבר זה כבר נתבאר בשלשה מי יודע שהתחלה אחת להן וכך עלה ברזנו ית' והוא לזה לנו שלא להתחבר בטומאה ועם כי דבר זה אינו מובן בשכל לזה אמר חשעה מי יודע חשעה ירחי לידה כלומר לא תייגע עלמך להבין עמקי הדברים ותאמינם ע"ד האמונה ולכל יתפלא בעיניך החבון מהשעה ירחי לידה מהמשל שהבאנו מהרמב"ם דכשם שמי שלא ראה איך נולד הולד לא יייר זה בשכלו כמו בן דברים אלו אבל תאמין כי כשם שיש חשעה ירחי לידה כמו בן ישנס כל מה שאמרנו ואחד אלהינו שבשמים ובארץ הוא עשה בן הוא לזה בן ושכלנו קלרה מהשארע על פעולותיו ית' ואין לנו רק להאמין בו ית' ולעשות בל מה שזונו :

עשרה מי יודע וכו' העיקר הגדול

שמחייב איש הישראלי להאמין דכשם שבמלות הנקראים חוקים בהכרח לנו לתורה כמו בן במלות הנקראים משפטים בין אדם לחבירו ג"כ אנו מוכרחים לתורה אלהים ולא תאמר שזה נימוסיות וביכולת

הגדה של פסח

וְאַתָּא מְלֵאךְ הַמּוֹת . וְשַׁחַט לְשׁוֹחֵט . דְּשַׁחַט לְתוֹרָא .
 דְּשַׁתָּה לְמֵיא . דְּכַבֵּה לְנוֹרָא . דְּשַׁרְף לְחוּמְרָא .
 דְּהִבֵּה לְכַלְפָּא . דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא . דְּאָכְלָה לְגַדְיָא . דְּזָבִין
 אַפָּא בְּתַרֵּי זַוְיֵי . חַד גְּרֵיָא . חַד גְּרֵיָא .
 וְאַתָּא הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא . וְשַׁחַט לְמֵלֵאךְ הַמּוֹת דְּשַׁחַט
 לְשׁוֹחֵט . דְּשַׁחַט לְתוֹרָא . דְּשַׁתָּה לְמֵיא . דְּכַבֵּה
 לְנוֹרָא . דְּשַׁרְף לְחוּמְרָא . דְּהִבֵּה לְכַלְפָּא . דְּנָשַׁךְ
 לְשׁוּנְרָא . דְּאָכְלָה לְגַדְיָא . דְּזָבִין אַפָּא בְּתַרֵּי זַוְיֵי . חַד
 גְּרֵיָא . חַד גְּרֵיָא .

השוחטים קרבנות ולכן מכנה אותם בשם שוחט מפני שהשוחטים את הקרבנות וכמו השוחט ששוחט להשור כמו כן שחטו החשמונאים את אנטיוכוס. והוא מלאך המות ושחט לשוחט וכו' ידוע שמלכות החשמונאים הלליחו עד מאד עד זמן שרבו שני אחים הורקנוס ואריסטובולוס זה עם זה וקראו לפומפיוס שר הצבא של רומי להיות פשרן ביניהם והוא נטל משהיהם את המלוכה ושעבדס ח"י רומי והשפילן עד זמן אספסיוס וטיטוס שהחריבו בית קדשנו וגלו אותנו מארצנו והנה מלכות רומי היא המהי הרכזיית שראש דניאל ועליה כתיב [דניאל ח'] ותגדל עד לבא השמים ותפל ארצה מן הצבא ומן הטובים ותרחסם וכן בחלום נבוכדנצר בפתרון דניאל מבואר בלשון זה ומלכו רביעאה תהוי תקיפא כפרולא כל קבל די פרולא מהדק וחשל כלא וגו' ולכן מכנה אותה בשם מלאך המות דכשם שמלאך המות מאבד את כל כמו כן רומי הרגה וחמה וטרפה את ישראל וזה שאומר והוא מה"מ וזו רומי ושחט לשוחט שהחריבה מלכות החשמונאים. והוא הקב"ה ושחט למה"מ וכו' זה המבואר שם בדניאל וביומיון די מלכיא אינון יקום אלהא שמיא מלכו די לעלמין לא תתחבל וגו' והוא הקום לעלמיה ע"ש וה"ל ביאר יוסר לענין זה . הרחמן יוכז ביציה גיאל לזק ובציוו בהמ"ק במהרה בימינו אמן :

ואומר שם שצקבו רחמים על זה ונפק כי גוריא דנורא מבית קה"ק ופירש"י דהו ילרא דעבודה כוכבים וזה שאומר והוא נורא זהו ילרא דעבודה כוכבים ושרף לחוטרא כלומר ששרף המטה שהיה חקוק עליו שם ה' והח"כ והוא מוא וכנה לנורא ידוע שהחורה נמשלה למים כדכתיב הוי כל מוא לבו למים והגשי כנה"ג היה כחם גדול מפני שהרצילו תורה הרבה כדתן צריש אבות שלוו להעמיד הלמידים הרצה ולעשות חייג לתורה ע"ש והם בטלו הילה"ר הזה כמ"ש וזהו והוא מוא ובנה לנורא שהחורה כבהה אש הילה"ר וכמאמרם ז"ל צראתי ילה"ר צראתי תורה תכלין. והוא תורה ושחה למיא וכו' ידוע שמזמן אנשי כנה"ג עד זמן אנטיוכוס הרשע היו גדולי התורה צבית שני ואנטיוכוס גזר עליהם לבעל תורה ומזות כדאמרין בעל הסבים כשעמדה עליהם מלכות אנטיוכוס הרשעה להשכיחם תורהך ולהעבירם מחוקי ד'נוך ויחיא במדרש בראשית פ' צ' וחשך זה מלכות אנטיוכוס שהשכיכה עליהם של ישראל שהיתה אומרת להם כתבו על קרן השיר שאין לכם חלק באלהי ישראל עכ"ל וביארו המפרשים שעבודתם היתה לשור והבדילו את ישראל שיטבדו ג"כ עבודתם וזהו והוא תורה הוא אנטיוכוס ושחה למיא שיעל התורה מישראל. והוא השוחט ושחט לתורה וכו' ידוע שהחשמונאים נלחו את אנטיוכוס וזהו גם חמה והמה היו כהנים